

Kollár Kálmán
Hamu alatt

Győri Állami Zene
igazg
tanári
ILLETÉK
1
FONÉK
és mindenki, akinek illes, hogy
Kollár Kálmán
aki Lovászpátóna
1932. június hó 2
mint a
Győri Állami Zeneművészeti Sz
Raktamás képe
tanulmányok rendszer hallgatóján Zeneművész
nyelvtanára beiktattak a ezt aláírásunk
tünkkel bizonyítjuk.
Kelt Győrött, 1957. évi. de.
F. H.
Lendvai Ernő
tanár

Kollár Kálmán
HAMU ALATT

Lektorálta:
Takács Gyöngyi

Tusrajzok:
Debreczeny Zoltán

Fotók:
Csizmadia Sándor

Grafika:
Navila-Net Grafika

Szerzői kiadás
Minden jog fenntartva

Kollár Kálmán

Hamu alatt

*Történeteim szereplői nem kitalált, hanem valóságos személyek.
Mondanom sem kell, hogy messze elkerült
az a szándék, hogy írásaimmel bárkit megbántsak.*

*Ha ennek ellenére valaki mégis neheztelne,
ezúton kérem, mentsen fel a szent és mindent megszépítő
emlékezés bocsánatos bűne alól.*

*Köszönöm nekik, hogy köztük lehettem és csillagszemű
tekintetüket a mai napig őrizhetem...*

Kálmán

Előhang

Mindennek rendelt ideje van, tudjuk jól a Prédikátorok könyvéből és – ha kellően bölcssek vagyunk – a magunk életéből. Igen, ideje van a hallgatásnak és a szólásnak, gondolataink, tapasztalataink írásba foglalásának. Kollár Kálmán, „szűkebb és tágabb pátriánk elkötelezett kulturális napszámosa”, a Veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaság művészeti vezetője, a „kórushangzás tudatos nagymestere” számára elkövetkezett az írás ideje. Kollár Kálmán a sors kegyéből ebben az esztendőben, a nevezetes Péter-Pál napján tölti be életének 80. évét. Alig nehezedik rá az évek súlya, szinte változatlan energiával és színes, nyitott egyéniséggel képes dolgozni. Közelgő jeles évfordulója belső készletét ébresztett benne könyv írására. Kollár Kálmánt, a Veszprém zenei múltját kutató tudóst, a Veszprémi Passió zeneszerzőjét íróvá érlelte a könyv, amit most tart kezében a kedves olvasó. Minősíthetnénk késői írói pályakezdsnek, ám olyan sodró lendületű ez a kezdés, hogy mögötte kell éreznünk a mindig benne rejtőző, de csak most teljességgel megmutatkozó írástehetséget. A világ sötét erői Kollár Kálmán körül settenkedtek megszületése pillanatától betegségekkel, a háború borzalmaival, balesetekkel. Ám neki dolga volt és még dolga van e földön a Teremtő kegyelméből! S most élete fölé hajolt, 80 év távlatából nézte, értelmezte az őt ért történéseket. A tovatűnt ifjúságot, az embert próbáló eseményeket férfias racionalitással, elkerülve az önsajnálkozó érzelmességet. Életélményei nem voltak illanók, mint a hajnali köd. Mélyen beléivódtak, kísérték a hosszú évek során. Csupán „hamu alá” kerültek, ott lapult a parázs, s felparázslott a tűz, az emlékek áradata. Kollár Kálmán beszédes címet adott kötetének, jelképeset, figyelemfelkeltőt, elgondolkodtatót. Kötete memoár, életrajzi visszaemlékezés a felszabadított emlékezet erejével, hangulatával. Ám nem követi végig az egész életutat, pedig megtehetette volna igazi érdeklődésre számot tartóan. Személyes históriájából egyes, gondosan válogatott emlékdarabokat foglalt írásba. Főleg az ifjúkorból, éppen csak érintve veszprémi pálya-

kezdését, éveit. (Talán az egy újabb kötete témája lesz, örömmel várjuk!) A nagyszülőkről, szülőkről, a sorsát meghatározó egyéniségekről, iskoláiról, tanulmányairól, zene iránti elhivatottságáról. Az életútról, amely messzire vezette – ha nem is földrajzi értelemben – szülőfalujától, az imádott Lovászpatonától. Kollár Kálmán sohasem szakadt el gyökereitől, a hűség mindig visszavonja. A régi falu él történeteiben, régi képek, színek, hangok, sajátos alakok, az ismerős, felnevelő, szeretett-tisztelt közösség szabályaival, erkölcsi tartásával. Ezzel a komoly örökséggel érkezhetett Győrbe, tanulmányai városába. Visszaemlékezéséből egyértelműen kitűnik, szülőfaluja edzette emberré, egész életére kisugárzott a falusi származás, a gyermek- és ifjúkor élményanyaga. Kollár Kálmán immár öt éve szülőfaluja díszpolgára, elsőként kapta meg ezt a kitüntető címet, joggal, méltán.

Történeteik mutatnak ugyan időrendet, viszont az nem szigorú kronológia. Alkalmanként asszociációk színesítik és bontják meg a bemutatás folyamatát. Emlékdarabok illeszkednek egymásba, önmagukban is érdekes, viszont egybefűzve még érdekesebb történetek. „Gyöngyszemecskék, apró, tökéletes miniatúrák”. Ezt Kollár Kálmán mondta a veszprémi székesegyház kis miséiről, ám ez a megállapítás az ő történeteire is érvényes. Kollár Kálmán, mint az életében, íróként sem fecseg, nem enged a könnyed megfogalmazás csábításának. Határozottan, hitelesen, ugyanakkor érzékenyen fogalmaz. Mondatai világos szerkezetűek, végtelen finomsággal szabályozottak, szavainak értelme sem kopik. Tömör, kiérlelt írásai olykor balladai hangvételt ütnek meg sajátos fegyelmezettséggel. Morális tartalmat hordoznak örökérvényűen, az átéltek őszinteségével. És megadják nekünk a rég letűnt pillanatok máig ható varázsát.

Köszönet érte Kollár Kálmánnak, mint ahogyan a köszönet megillette édesanyját minden ebéd után. S köszönet a megbocsátás, a szeretet hangjáért, a személyiségében és írásaiban tündöklő szépségért, öröméért, hogy engedte magát, személyiségét közelebb hozni hozzánk!

Ács Anna

Kollár Kálmán karnagy ujját emeli: figyelj emberek kórusa, egy élet drámai történetének huszonnyolc pillanatát mondom el; néhány akkord az egész, lelkünk hullámverése.

Némi mozgolódás a sorok között és mi figyelünk. Szavak akkordjaiban elbeszélte pillanatai egyszerre teremtenek illanó és örökérvényű mítoszokat. Néhány dunántúli városka és falu múlt századi történései, hatóerői megszemélyesítve, hétköznapi emberek képében öltenek testet, mégis már-már legendás hőökké növekszenek: Ernő bácsi és a többiek. Jelenünk múltja múltunk jeleneként jelenik meg: elbeszélései kordokumentumok, olykor életrajzi értékű anekdoták, egyik-másik szinte dráma tovasuhanó riportokban. Magával sodor mondanivalójának (gyermekkori és felnőttkori élményeinek) áradása; a lélektani hitelesség, elbűvölő személyiségének, személyességének varázsa.

Nyelvezetében nem akar mindenáron archaizálni, de fontosnak érzi és mi megörülünk egykori szavainknak, szófordulatainknak, fogalmainknak, hogy a már elfeledetteket újra olvashatjuk, hallhatjuk. Ma a technikai civilizáció korában ingyenként kóstolgatva: kéve, kepe, asztagrakás, marokszedők; habzsoljuk az ízes parasztnyelv találó bölcsességeit is: „...az igazi asszony annak örül, ha ízlik és eltakarodik az étel...” – meg efféléket. Értékeket ment: szavak szimfóniáit, élmény-rapszódiaikat, sorsunk passióját örökítve meg.

Mintha dallamok áradnának: legendába illő hegedűkészítés – gyerekként – az asztalosműhelyben; a szivarvégeket elvitt cigányasszony szájából csúzlival kilőtt pipa; a háború mindennapjai: liberátorok, tankok, páncélöklök, az 1944. március 19-i német megszállás; az Esterházy-cselédség cselédsorán rongyongyült nyomor, s a szovjet katonák nőket megerőszakoló látványának iszonyata; hegedűórák és foghúzás; a kispéci zsíroskenyér emléke; egy kardiológus barát felhívása programozható vonalas telefonon és a lábadozás.

Lelkünk hullámverése. Ellenállhatatlan áradása élmények zuhatagának. Olvastán felismerjük: a lélek sohasem veszíti el aktualitását. Helyesbíték: csak a vérbő kultúrára szomjuhozó lélek nem. Időszerű

marad bármely korban. Tapasztaljuk ugyan, hogy fogyatkoznak az emelkedett zene, vagy a magas művészet csúcsaira jutott festészet élvezői, az igényes szépirodalom olvasói a függőséget okozó vizuális rettetek, a virtuálisnak mondott kultúr-drogok terjedése következtében – a lepénzelt média maszlagos termékeivel elárasztott kulturális piacgazdaság viszonyai közepette. Mégis hisszük, hogy lesz, aki épp e történetek elolvasásával, újra-átélésével menti meg önmagát; aki nem teszi le néhány oldal után Kollár Kálmán karnagy érdekesítő könyvét. Hanem élvezi e történetecskék parlando lüktetését, világának és embereinek viszontagságait, könnyes mosolyát, derűjét, melyeket érzékenyen jelenített meg elbeszélésről elbeszélésre.

Búzás Huba

*S*okáig keresgéltem a megfelelő fogalmat Kollár Kálmán írásának a pontos műfaji meghatározására. Visszaemlékezések? Mindenképpen, mégpedig a javából, talán azzal a nagy erénnyel, hogy a személyességet helyezi előtérbe s hagyja, hogy a történelem mindig az események mögött látszódjon. Hogy érezzük: a sors, a história, ez a furcsa huszadik század mintegy keretet ad, netán díszlet szerepet játszik az ő életében is, amelyben azért mégiscsak a jelen-valóság a legfontosabb. Éppen ezért villannak fel előtte s emlékeiben a meghatározó hétköznapi emberek tiszta fénnel és tiszta fényben. Olyanok, akik hatottak rá: művésszé válására, de még inkább a tisztességes emberi lét mintáiként. Ahhoz pedig nem kell diploma, ahogyan tudjuk, hogy valakiből becsületes ember váljon. Csak jól kell megválasztani a szüleit, a családot és a környezetet, amelyben felnő.

Aztán, gondoltam lehetne a műfaja: mese gyűjtemény, hiszen amit itt olvasunk, annak az eredete mesebeli idő-távolba nyúlik vissza. Nyolcvan esztendővel ezelőtt kezdődik a történet s az bizony nagy messzeség. Ami akkor történik, mára a mai nemzedéknek egyszerűen mese. A szegénység, az éhezés, az összetartó és együtt élő több gene-

rációs család, a kilépés a sorshelyzetből, a szegény emberek összefogása, egy falusi közösség léte és létezése – nem mese ez gyermek – mondaná Arany János, s mi tudjuk, valóban nem volt az. S persze Kollár Kálmán története is meseszerű: a „hol volt hol nem volt”-tal indul és a „boldogan éltek amíg meg nem haltak”-kal fejeződik be.

De hát be sem fejeződik, s ezért én a töredék műnemi meghatározást adnám neki, ha ugyan van ilyen irodalmi műfaj. Töredék, mert egyfelől nincs vége a történetnek. Mert nekem ne mondja senki, hogy Kollár Kálmán ne tudna még száz és száz oldalt összemesélni életéről és életének fontos személyiségeiről! Hiszen ez a csodálatos az életben, hogy látszólag eseménytelenül telnek felettünk az évtizedek, s egyszer csak kiderül, hogy mennyi jószág esett meg velünk s mennyi jó ember került utunkba.

Töredék mondom újra magamnak, hiszen ha Kollár Kálmán sorra venné művésztanári életének évtizedeit, a tanítványait, a tanítás apró kis történeteit, vagy mesélni kezdené a Liszt kórus fél évszázados históriáját, a hangversenyek fordulatait, az úti élményeket, a zenében szövődött barátságokat: kiadó lenne a talpán, aki győzné ezt papírral és pénzzel.

Nekem ez a töredék így teljes most. Valahogy egyre jobban érdekel a hétköznapi krónikája, amelyeket persze nem úgy írnak, mint egyesek, akik újraforgalmazzák a történeteket. Kollár Kálmán olyan történeteket tud, amelyek nem kívánnak szubjektív korrekciót (így nevezem a hazugságot...). Mert az apa, aki hazatér fogságból, ahová azért kerül, mert becsületes magyarnak tartotta magát, az anya, aki a szülői szigorúságot megbocsátó mosollyá oldotta fel, a bölcs nagypapa, akinek asztalosműhely-illatát mi olvasók is érezzük, a Glatz Laci fiú féle hatalmas életmentő zsíros kenyér, a történelmet látó s abban eligazító győri gimnáziumi igazgató, a falu furcsa figurái, a háború gyermek-veszélyei, melyekről csak később derül ki, hogy halálosak voltak – nos, mindezek külön-külön és együttesen is a huszadik századot, vagyis a mindenkori magyar valóságot hordozzák magukban. Szemé-

lyessé az által válnak, hogy a történetek „hőse”, a Kollár Kálmán nevű fiú egyszer csak megáll, s azt mondja magában: ezt le kell írnom, ki kell beszélnem magamból. Hiszen ez az én történetem az én sorsom. S tízmillió ilyen sors pedig már a nemzet históriáját jelenti.

Töredék, mondom harmadszor s elképzeltem, amint Kollár Kálmán otthon ül a számítógép előtt, pontot tesz az utolsó mondat végére. S másnap azt mondja magában: no, valami még eszembe jutott! Egyszer azt is megírom.

Megvárom a történet folytatását!

Praznovszky Mihály

*K*evés kellemesebb emberi magatartásformát ismerek a beszélgetésnél, anekdotázásnál. Valóságos társasági gyönyör, ha a régi történetek legendás személyek megidézése mellé egy-egy jó pohár bor is jut.

Nos, Kollár Kálmán életének emlékezetes történetei szórakoztatóak, könyve bor mellett, bor nélkül is üdítő olvasmány. Az írás, akár a finom nedű: letehetetlen.

A nyájas olvasó, legyen akár szülészorvos, pap, kereskedő, iparos, katona, mesterember, muzsikusz vagy fafülvő, urbánusz vagy falusi, falni és szeretni fogja ezt a lélekemelő könyvet.

Bevallom, szűkös időmből, kevés jutott a megtisztelő felkérés bővebb terjedelmű teljesítésére, ám amikor elmélyedtem a kéziratban rájöttem, megérte időt szánnom rá: teljesen kikapcsolódtam és jólesően felfrissültem.

A szerzőnek gratulálok, újabb papírra kívánczoló élményeket és jó egészséget kívánok!

Orfű, 2012 nyárelő
Nagy Bandó András

Amikor először futottam át Kollár Kálmán életéről szóló kötet fejezeteit, veszprémi szomszédunk Szabó bácsi ötvenes éveiben, még működő asztalosműhelyének feledhetetlen gyanta illata és a forró enyv szaga jutott eszembe.

Második olvasásra, már kibomlottak a könyv erényei.

Olvasmányos, érthető, sorai falni valók, mégis tankönyv, akár egy Móra mű.

A fejezetek egy letűnt kor lenyomatai, szép emléké felmenők nemes történetei, régi szokások felidézése, távoli kamaszélmények anekdotái, egy örökifjú kortárs elbeszélésében.

Harmadszorra, egyre növekvő lelkesedéssel, már rajzoltam is!

Remélem, hogy bumfordi figuráim éppen úgy elgondolkoztatnak és mosolyt varázsolnak az olvasó szája szegletébe, mint a nagyszerű szerző muzsikus, pedagógus, hegedűkészítő, EMBER által papírra vetett, remek „Kolláriák”

Debreczeny Zoltán

Szülés

Öregapám és édesapám – a két asztalosmester – a falusi élet minden mozzanatára alkalmas kis házat épített a templom mellett. A varázsvesszős Mári néni irányításával olyan bővizű kútra leltek, hogy később a fél falu onnan hordta építkezésekhez a vizet. A konyhát, szobákat saját készítésű bútorokkal rendezték be, és jöhetett a kis utód. Ahogy mesélték, nagy boldogságban várták jöveteletem.

A kamáslis Miklós doktor bácsi és Ilus néni – a bábaasszony –különböző szerkezetekkel fölfegyverkezve megjelentek, hogy világra segítsenek.

El is kezdődött a szülés, éjfél körül kezdődtek a fájások, és másnap 11 óra körül „láttam meg” a mestergerendát, Péter és Pál napján.

Hát, ha ez csak ilyen egyszerűen ment volna...! Az orvos és a bábaasszony nem bírtak velem. Bár hosszú órákig kísérleteztek, és édesanyám irtózatos kínokat állt ki, de csak nem akartam megszületni. Miklós doktor végül is édesapámat hívta segítségül, aki nem értem, hogyan bírta ki ezt az élménynek semmiképpen nem nevezhető rettenetet.

A doktor ugyanisis döntött: tudván azt, hogy édesanyám varrónő, édesapámmal behozatta a keskeny vasalódeszkát, amelyet édesanyám hasára téve egyik végén édesapám, a másikon pedig a doktor bácsi nyomott iszonyatos erővel, a bába-asszony pedig az úgynevezett fogóval húzta-vonta a fejemet, hogy végre kikerüljek onnan, ahol biztosan a legjobban éreztem magamat.

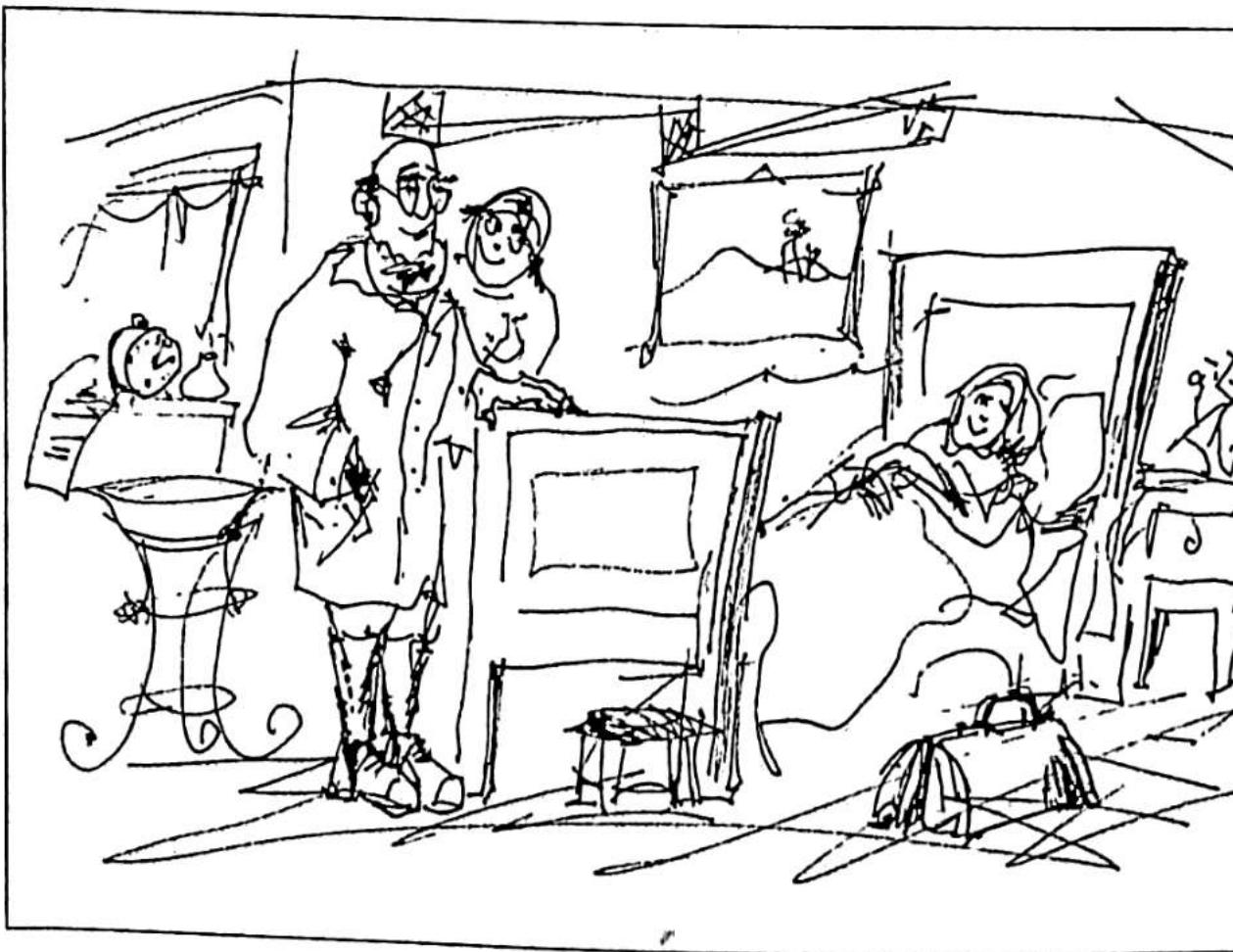
Aztán jött a kismérleg. Akkor derült ki, hogy miért is volt ez a szülés édesanyámnak ekkora megpróbáltatás: 5,5 kg és 56 cm voltam!!! A doktor bácsi azt kérte édesanyámtól, hogy nagyon figyeljenek oda a házasságban, mert egy következő terhesség az életébe kerülhet. Valamit tényleg nagyon „elront-hattam”, mert édesanyámnak még harminc év múlva is vérzései voltak.

Meg is kaptam érte a büntetést az élettől: máig nem ismerem a testvérség, a ragaszkodás, a minden falatot kétfelé osztás, az egymást féltve őrzés gyönyörű pillanatait. Állandóan erről az érzéséről faggatom azokat, akiknek testvért engedélyezett a Jóisten... meg az édesanyákat, hogy hogyan képesek két-három, vagy akár több gyermeküket is egyformán szeretni. Mit nem adnék, ha ezeket a titkokat átélhetném...?! De biztosan gazdagabb lennék, mint így egykeként.

A falu „öspörös plebánosa” stílusosan, híven a péterpáli dátumhoz, beírta az egyházi anyakönyvbe: Kollár **Péter** Kálmán, anyja neve: Sándor Rozália, 1932. június 29. Apám pedig, a vastagnyakú magyar, a községházán beíratta: Kollár **Kálmán** Péter, anyja neve: Sándor Rozália, 1932. június 29. Mert aki férfi a családban, az Kálmán legyen. És punktum!

Évtizedekkel később aztán jött az újraszületés, a megúszott tüdőembólia – ezer és ezer köszönet is kevés Sydó főorvos úrnak – aztán másodszorra egy súlyos autóbaleset, majd még egy...

Megértettem az üzenetet, mi szerint van még mit elvégeznem idelent...(csak kicsit jobban vigyázni, mert időnként rezeg a lécc...)

2. *Torokgyík*

A diftériát hívták így Lovászpatonán, mint az apróságok akkori halálos és gyógyíthatatlan betegségét. Orvossága akkor még nem volt, csak a Jóisten csodatévő ereje. A kór gégeödémával járt, amitől a gyerekek lassan elkékülve megfulladtak. Elképzelni sem tudom édesanyám és édesapám kétségbeesését, hogy egy borzalmasan nehéz szülés után mit jelenthetett nekik elvesztésem gondolata, amikor először hallották meg a jellegzetes hörgést... Azonnal hívták Miklós doktor bácsit, aki széttárta karját és azt mondta:

– Torokgyík! Ehhez én kevés vagyok, nem tudom a Kiskálmánt meggyógyítani.

Majd becsukta orvosi táskáját, és szomorú, lomha léptekkel elment.

A vizsgálatért pedig nem fogadott el egy fillért sem...

Házunkkal szemben volt a paplak, s ablakában könyökölve az örökké pöfékelő Stirling öspörös éppen kedvenc Nikotex cigarettáját szívta, amikor Miklós doktor az utcáról fölszólt neki:

– Na János, a Kiskollár meg reggelre befejezi...!

Ezt édesapám is meghallotta, s ahogy később elmondta, úgy érezte, megzavarodik a fájdalomtól.

De hála Istennek a szomszédunkban anyai öreganyám (a patonaiaknak csak NANINÉNI) lakott, aki szintén tanúja volt a jelenetnek, s mint egy fúria, rohant át hozzánk:

– Mi baja van? Mit csináltatok ezzel a kisgyerekekkel már megint? – kérdezte dühödten.

– Torokgyík – így édesapám

– Persze fogalmatok sincs, mit köll vele ilyenkor csinálni, mi?

– De van. Imádkozni köll.

– A te buta eszeddel! – mondta gorombán öreganyám.

Aztán hirtelen megkérdezte:

– Hun a lámpa? (Akkor, 1932-ben sok faluban, így Lovászpatonán sem volt még villany, de volt már egy telepes rádió a faluban. Petróleumlámpával világítottak, *korán fekiüdtek és korán keltek*, mert „drága a petró!”)

Édesapám szaladt a lámpáért, édesanyám hófehérre mosott, vasalt zsebkendőt kerített elő, azt öreganyám a mutatóujjára tekerte, majd a lámpa cilinderét és belét levéve bebugyolált ujját beledugta a petróleumlámpába. Aztán a fuldoklástól már elkékült arcomat látva kipöckölte a számat, és *a petróleumtól lucskos zsebkendő ujjával többször határozottan körbeturkálta a torkomat.*

„Hát még ezt se tudják ezek az ostobák” – morogta. Aztán mint egy sárkány, ahogy jött, elviharzott.

Megdöbbentő ebben a történetben az, hogy hívás nélkül másnap reggel Miklós doktor bácsi megjelent, és hozta a nevemre már *előre kitöltött halotti bizonyítványt*, én pedig pirospozsgásan, a hófehér lepedővel letakart ágyacskámban egyenletes, egészséges szuszogással, jóízűen aludtam...

3.

Hamu alatt

El se tudom képzelni, hogy hány éves korában lehet egy kisgyerekre halálos nagy titkot rábízni. Még most is látom édesanyám sejtelmes tekintetét, szája elé tartott mutatóujját, és ahogy a másik kezével buksimat simogatva fojtott hangon mondja:

– Kisfiam! Az Isten szerelmére kérlek, hogy azt, amit most mondok – ha szíjat hasítanak is a hátadból (ez volt gyerekkorom legszörnyűsebb fenyegetése) – *soha senkinek el nem árulod.*

Ekkor történt ugyanis, hogy Budapesten kezdték összeszedni és gettókba terelni a zsidókat. *Kötelező volt a sárga csillagot viselniük ruhájukon.* Hogyan, hogyan se, Lovászipatonára került Budapestről egy idősödő zsidó „úriasszony”, a középiskolai német nyelvtanár lányával együtt.

Kósza hírek szerint távoli rokonai vagy baráti köréhez tartozó ismerősei voltak a lovászipatonai Stirling János esperes úrnak – aki engem édesapám akarata ellenére papnövendéknek szánt –, s ő édesanyámékat annyira megbízhatónak tartotta, hogy rájuk merte bízni a két zsidó asszony bűjtatásának iszonytató felelősséggel járó terhét.

Emlékszem, egyik este korábban kellett lefeküdnöm. Egyszer csak titokzatos kis csoszsanások, visszafojtott hangok ütötték meg a fülemet, s mint később kiderült, *akkor érkezett hozzánk bújtatásra a két „vendég”*.

Édesanyám a padlásra telepítette őket, ahonnan *tilos volt lejönniük*. (Édesapám ekkor már katona volt. Olyan szerencsétlen módon kellett bevonulnia, hogy az általános mozgósítás korhatárától mindössze egy hónap választotta el!)

A bújtatás azzal járt, hogy minden nap háromszor-négy-szer fel kellett mennem a padlásra ennivalót vinni és a mosogatnivalót lehozni.

Mikor felnőtt koromban erről szó esett, édesanyám elmondása szerint megkérdezték tőle, mennyiért vállalja a bújtatást és az étkeztetést, mert mindenképpen meg akarják hálálni, hisz tudják, hogy *a saját és családja életével játszik*. Ő azt felelte, hogy mivel az egyik hölgy német szakos nyelvtanár, kéri, hogy amikor felviszem nekik a padlásra az élelmet, csak *németül beszéljenek velem*. „Egyszer majd csak megérti a gyerek” alapon.

Azt, hogy mi módon oldották meg az általános higiéniaával kapcsolatos dolgokat, elképzelni sem tudom, csak annyi bizonyos, hogy a háború befejeztével épségben kerültek le a padlásról, nagyon furcsán hunyorogtak, és bennünket folyamatosan ölelgetve sírtak...

A faluban egy zsidó kereskedő család élt: a Polnauerék, lovászpatonaiasan csak a „Polnerék”. Náluk vettük gyerekkorunkban a kandiscukrot, a bocskorszíjat, a süvegcsukrot. Mindent megszerezték, ami kellett egy háztartásban, és elvihettük a holmit akkor is, ha éppen nem volt pénzünk. Csak annyit kellett mondani, hogy hitelre kérjük, és Polner bácsi tinta-ceruzáját megnyalogatva, fölírta az adósságot egy nagy, gyűrött, számarfüles füzetbe, amiben ugyancsak sok név

szerepelt már. Végtelen szeretettel csinálta mindezt, senkinek eszébe nem jutott, hogy az első adandó alkalomkor vissza ne fizesse a tartozást.

Öspörös úr (mert így hívta mindenki a faluban a papunkat) kérésére Szív Újságot árultam, ami egy katolikus folyóirat volt, és járt számomra némi kis jutalékkal is. Ebből aztán nagy boldogan vehettem Polneréknél negyven fillérért kutyariasztó pisztolyt, öt darab vaktölténnyel.

A mai napig nyomozom, hova került Polnerék kislánya, a Gyuri. Sokat játszottunk együtt, olyanok voltunk egymás mellett, mint Dávid és Góliát: Gyurika sovány, szeplős, fehérbőrű, gyöngécske, védelemre szoruló kisgyerek volt. Amikor sárga csillaggal küldték az iskolába, a nagydarab, tenyeres-talpas Kormos Sanyi mindig gúnyolta és egyszer csúnyán meg is verte. Gyurika orrából szivárgott a vér... Erre én odamentem a Kormos Sanyihoz, megfogtam a göncöt a mellén – odahívtam Gyurikát is, hogy lássa és hallja a jelenetet – és azt mondtam:

– Ha még egyszer hozzá mersz nyúlni, akkor Kormosék megrendelhetik a koporsót édesapáméknál! (Akkor már készültek nálunk az asztalosműhelyben a koporsók). Nem szégyelled magad, egy ilyen gyöngécske kisgyerekekkel hűsölsz?!

Egy nagy, fekete bőrből varrott, kucsma-szerű sapka volt a Kormos Sanyi fején – még most is látom lelki szemeimmel a bőrcikkelyek varratait, meg a sapka közepén lévő bőrrel behúzott hatalmas gombot – és hogy nyomatékot adjak indulatos szavaimnak, nagyot csaptam a bőrsapkára, ami hatalmas puffanással válaszolt. Aztán bevonultunk a tantermünkbe, Gyurikát pedig mellém ültettem.

Énekelnünk kellett volna, persze nem magyar népdalt, hisz ahogy emlékszem, egyetlen egyet sem tanultunk az elemiben, hanem az akkor divatos egyik undorító nótát:

„Éljen a Szálasi	(m rd – m rd)
meg a Hitler,	(rm f m)
Üssük a zsidókat	(r dt r dt)
bikacsikkel.”	(lt d t)

A tanító úr látta, hogy én nem éneklek, és megkérdezte:

– Miért nem éneked ezt, Kiskálmán?

– Én ezt nem akarom, mert csúnya! – motyogtam.

Erre ő a nádpálcájával rá akart csapni a fejemre, de az félre-csúszott, és *a fülem tövére sikerült az ütés*. Ma sem tudom, mi történt a fülemmel, de még gimnazista koromban is kezelésre jártam. Sokáig nem volt szabad úsznom, de még fület mos-nom sem, és mind a mai napig gondoztatnom kell a jobb fületem.

Állítólag Gyurika rabbiképzőt végzett, és valahol Budapest vonzáskörzetében szolgál. 70-80 év között járhat most, és találkozásunkat a Jóisten talán azért nem engedte, mert valószínűleg *mindkettőnket nagyon megviselt volna*. Az egész család – Gyuri kivételével – elpusztult Auschwitzban...

Azóta is sokszor bevillan az egyik csücskén leleffent sár-gacsillagos, gyengécske, bánatos zsidó kisfiú hálás, meleg tek-intete...

4. *Fogságban*

A „patonai zsidókról” szóló történetben már érintettem édesapám bevonulását. Amiatt a bizonyos egy hónap miatt rettenetesen megszenvedett.

Derék, 180 cm-es, 90 kg-os, erős fizikumú, szilárd jellemű ember volt. Mikor már a németeknek menekülniük kellett, éppen Pápán katonáskodott és osztaga indult volna Győrön keresztül Németország felé (Pápa kb. 14 km-re van Lovászpatonától), mikor felettes tisztje a következő szavakkal akart jót az öreg bakának:

– Kálmán bácsi! Nem veszem észre, szerezzén civil ruhát, szökjön meg innen, gyalog is két-három óra alatt hazaér Lovászpatonára. A háborút elvesztettük.

Édesapám szeretettel és udvariasan így válaszolt:

– Százados úr! Magyar ember vagyok, nem leszek katonaszökevény!

Ezután rövidesen egy romániai, majd a Szovjetunióban egy Orel melletti óriási nemzetközi fogolytáborban találta magát, ahol irtózatos négy és fél évet töltött, amiről hiába kérleltem, *sohasem beszélt* részletesen sem nekem, sem édesanyámnak, de szó esett – csak foszlányokra emlékszem – járványban százával elpusztult hadi foglyokról, éhezésről,

iszonytatóan gusztustalan latrinákról, embert próbáló, valamilyen ércföld felszíni kitermeléséről, fekete kenyérről, fagyos földből kirángatott nyers réparól, meg a foglyokat tizedelő koleráról...

Utoljára tizenegy éves koromban látott, és már tizenhatodik éves voltam – nagydarab, erős, izmos fiú lett belőlem a birkózó edzésektől –, amikor a nyári vakáció egyik hajnalán édesanyámmal kaparászást hallottunk az utcaajtó felől. Kimentem, láttam, hogy ott fekszik édesapám a földön, fölvettem és ölben vittem be a házba. Megmértük, 43 kg volt! Csont és bőr. A gyömörei vasútállomásról gyalogolt 9 km-t, délben indult el, és hajnalban ért haza.

Emberfeletti fegyelme mentette meg: ugyanis mikor Záhonynál a fogolyvonat átlépte a határt, a kiéhezett nyomorultakat a magyar asszonyok *sonkával, kolbásszal, szalonnával és friss magyar cipóval fogadták*. Akik ott érthető módon képtelenek voltak a csábításnak ellenállni, a szó szoros értelmében halálra ették magukat. *Fölfújódtak* – hiszen a nyers krumplihoz, a fagyott káposztához szokott gyomruk nem tudta elviselni ezt a nagy terhelést – és borzalmas kínok közt haltak meg....

Emlékszem, édesanyám nagy jóakarattal már az első napon húslevest főzött – a tyúk bőrét is lehúzta –, és abból is egyszerre csak egy kis teáscsészével kortyolgatott el.

Megfogadta, hogyha egyszer hazakerül, *első útja a templomba vezet gyónni, áldozni*. Talán két hét is eltelt, mire lábra tudott állni. Akkor aztán szépen megmosakodott, megborotválkozott, felöltözött. (Régi ruhái nevetségesen lógtak szegénykémen.)

Megtette, amit megígért a Jóistennek – *meggyónt, megáldozott* –, de attól kezdve nem ment át a templomba, de a szentmiséről kihallatszó énekeket viszont nagy kedvvel *fújta végig a konyhában...*

5. *Főzőkanál*

Alapjában véve nem voltam rossz, kezelhetetlen kisgyerek, de fürge, eleven és mindig zörgő, nyüzsgő, éneklő, táncoló – ahogy mesélték – eredeti kis lurkó. Szerettem mindent kipróbálni, főleg amit tiltottak, pusztán csak azért, hogy végre megtudjam igazából, miért is nem szabad ezt vagy azt tennem.

Az ilyen kísérleteimnek rendszerint édesanyám főzőkanála vetett véget, amikor a pici nadrágomat feszesre húzva, nadrágporoló gyakorlatokat végzett, édesapám szavajárása szerint: „a főzőkanál boldogabbik végével”. Ilyenkor mindig nagyon megszeppentem, és bűnbánóan néztem édesanyám arcára, hogy hátha „kegyelmet” kapok... Úgy látszik, ez meghatotta, mert még máig is látom, ahogy a megbocsátás mosolyát leplezve próbálja bugyorba szedni a száját...

Történt egyszer, hogy egy kis füles üvegpohárral a kezemben a konyhakövön bohóckodtam. Hirtelen megbotlottam, kiesett a kezemből a csinos kis füles üvegpohár, és a konyhakövön darabokra tört.

Jött a szokásos terepgyakorlat, „megérdemled, ugye, kisfiam?”, „mennyit érdemelsz körülbelül?”... Éppen *alkudoz-*

tunk édesanyámmal, amikor apai öregapám jött be az ajtón, és látta, mi készülődik. Aztán föltek a mindent eldöntő kérdést édesanyámnak:

- Te Roza! Láttál te már ellopott üvegpoharat?
- Hát azt még nem láttam, papa – mondta édesanyám
- Akkor hagyd békén ezt a kisgyereket!

Édesanyám *elvesztette a csatát*, de elmosolyodott és megsimogatta a fejemet. Én pedig odafutottam öregapámhoz, belemarkoltam az enyvszagú, zöld asztaloskötényébe, és irány a műhely...

6. *A hegedű*

Az elhíresült II. bécsi döntés után erdélyi családokat telepítettek Magyarországra, többek között Lovászpatonára is. Kis házat, földet kaptak, mivel mindannyian a falusi élethez szokott földművelők voltak. De akadt köztük egy kis növésű, vékonycsontú, eléggé púpos – szinte Paganinire emlékeztető – rendkívül jólelkű kis csúfság, aki tejeskocsis lett a faluban. Házról házra járva gyűjtötte a tejcsarnok számára a frissen fejt, illatos, gőzölgő, habos tejet.

Csak hónapok múltán derült ki, hogy Feri bácsi (a vezetéknévére sajnos már nem emlékszem), a tejeskocsis, akinek szobájából esténként furcsa hegedűszó hallatszik, *valójában kiváló hegedűművész.*

Gyorsan terjedt a hír a faluban. Egyre többen kérték fel, hogy tanítsa hegedülni gyermeküket. Cserébe a tanítványok házánál reggelizett, ebédelt, vacsorált. Így esett, hogy hozzánk is beköszöntött a hegedűszó: érkezett a kishegedű, kisvonó – és megkezdődtek a hegedűórák.

Jött Feri bácsi:

– Kiskálmán a kezed így, Kiskálmán a kezed úgy, a lábad így, a derekad úgy, a balkezed nem jó, a jobb kezed följebb,

lejjebb, ez se jó, az se jó, hamis, még egyszer, mi volt ez, nem ismerek rád...

És egy-két hegedűre esett könnycsepp kíséretében így telt-múlt számomra a megpróbáltatások ideje.

Abban az időben történt, hogy Tényőről ellátogatott hozzánk nagy, tömött utazótáskákkal két kis unokatestvérem: Lali, meg Pityuka. Ott voltak nálunk kb. egy hónapig, és *vigyorogva nézték az én keserves hegedűóráimat*. Letelt a vakáció, megrakták a nagy gyékénykosaraikat, és visszamentek haza, Tényőre.

Aztán jött a Feri bácsi:

– Na Kiskálmán, hozd a hegedűdet!

És Kiskálmán felforgatta az egész házat, de nem találta a hegedűjét. Hát persze, hogy nem találta, mivel észrevétlenül becsempészte Laliék nagy gyékénykosarába, ami már Tényő felé zötykölődött.

– Nem találom a hegedűmet! – mondtam.

Édesapám tanúja volt a jelenetnek, és különleges érzékkel rögtön rájött, hogy itt valami sántít. Odahívott maga elé, rám nézett *azzal a bizonyos, röntgent meghazudtoló tekintettel*, és lassan, tagoltan csak ennyit kérdezett:

– H o l v a n a h e g e d ű d ?

– Elvitte a Lali – mondtam a világ leghalkabb gyerekhangján.

– Te akartad, hogy elvigye a Lali?

– Igen, édesapám!

– Kisfiam, ugye te nem akarsz hegedülni?

– Nem akarok, édesapám.

És akkor csoda történt. Szőnyegporoló és lelkezés helyett csak annyit mondott:

– Rendben van, kisfiam, jó hogy őszinte voltál... Ha nem akarsz, hát akkor nem kell többet hegedülnöd.

De Feri bácsi azután is minden nap nálunk ebédelt.

7.

Pzemölcs

Nyolc évig jártam a bencés gimnáziumba, s ebből egyetlen évet sem töltöttem internátusban, hanem a nyolc év alatt három albérletet is megjártam.

Az első helyen, a „kisasszonyék”-nál három évig laktam. Többszobás, tágas, városközpontban lévő gyönyörű otthonuk volt. A két vénkisasszony, akárcsak édesanyám, varrással foglalkozott. Rendkívül tehetségesen alakították az úri kisasszonyok szerepét. Kisasszonyságuk nem abból állt, hogy fiatalok voltak, hanem, hogy nem volt férjük, így magukat szintén *úriasan csak hajadonnak nevezték*.

Eta kisasszonynak – a kisebbiknek – ugyanakkora hasa és egyéb domborulatai voltak, mint a nagyobbiknak, Renci (Emerencia) kisasszonynak. A hatalmas keblektől mindig megilletődtem, és *bámulásukat* – bármennyire akartam is – *igen nehéz volt elkerülni*. Ragyogóan főztek, de azt nem mondhatnám, hogy túletettek, mert mindig kiadagolták az enivalót, aminek én – kezdő birkózó lévén – körülbelül a háromszorosát igényeltem volna.

A házban lakott egy emelettel lejjebb az alacsony, kopasz, szemüveges, kissé púpos „bőrgyógyász és venerológus” (máig

nem tudom, hogy ez mit jelent) szakorvos Dr. Gonda József, aki sokszor megfordult a kisasszonyéknál, ünnepnap ebédre is, hétköznaponként egy héten kétszer-háromszor vacsorára is. Azt sose tudtam kideríteni, hogy melyik kisasszony lovagja, vagy kedvese lehetett, mert ahogy hallgatóztam (mert ugye hallgatózni muszáj), általában hárman voltak.

Történt, hogy Renci kisasszony egyik ebédünknél felfigyelt a jobb tenyeremen lévő furcsa valamire, ami olyan kinézetű volt, mint amikor a föld hónapokig nem kap esőt, és érdekesen fölcserepesedik. Ez a valami a tenyeremen körülbelül *húszfilléres nagyságú* volt. Renci kisasszony megfogott, levitt a bőrgyógyászhoz, és megvizsgáltatta vele ezt a furcsaságomat.

Gonda doktor nagyon kedvesen fogadott. Azt mondta, hogy ezt lapos szemölcsnek hívják, nem kell megijedni, mert gyógyítható. Fogott egy kis spray-t a kezébe, ráfújta, aztán pedig egy picit szerszámmal – ami olyan volt, mint egy miniatűr kávéskanál, csak rendkívül éles szélű – a piros húsíggel lekaparta ezt a szemölcsöt, aztán lekezelte, bekötötte és azt mondta, hogy három nap múlva mutassam meg.

Három nap múlva újabb kötést kaptam, és újabb három nap várakozás után a műveletet meg kellett ismételni: zsibbasztó spray, kiskanál, kezelés, kötés.

Ez még körülbelül 5-6-szor megismétlődött, de a csúnyság egyre rosszabb és egyre terjedelmesebb lett. Győri osztálytársam, Grúber Imi (egy kéményseprő fia) elmesélte otthon édesanyjának, aki azt mondta:

– Hozd el, kisfiam, ezt az osztálytársadat hozzánk, majd én meggyógyítom.

Imi édesanyjának csak az volt a feltétele, hogy valamelyik hétvégén egy éjszakát töltsék náluk.

A kisasszonyoktól elkéretőztem, és elmentem Imiékhez. Nagyon kedvesen fogadtak, egy külön kis szobában aludtam. Imi anyukája lefekvéskor azt mondta, hogy most nagyon mélyen fogok aludni, határozzam el, hogy nem ébredek föl, és – higgyem el – *reggelre a szemölcs el fog múlni a tenyeremről*.

Olyan jószágosan mondta ezeket, hogy tényleg elhittem, és mély álomba merültem.

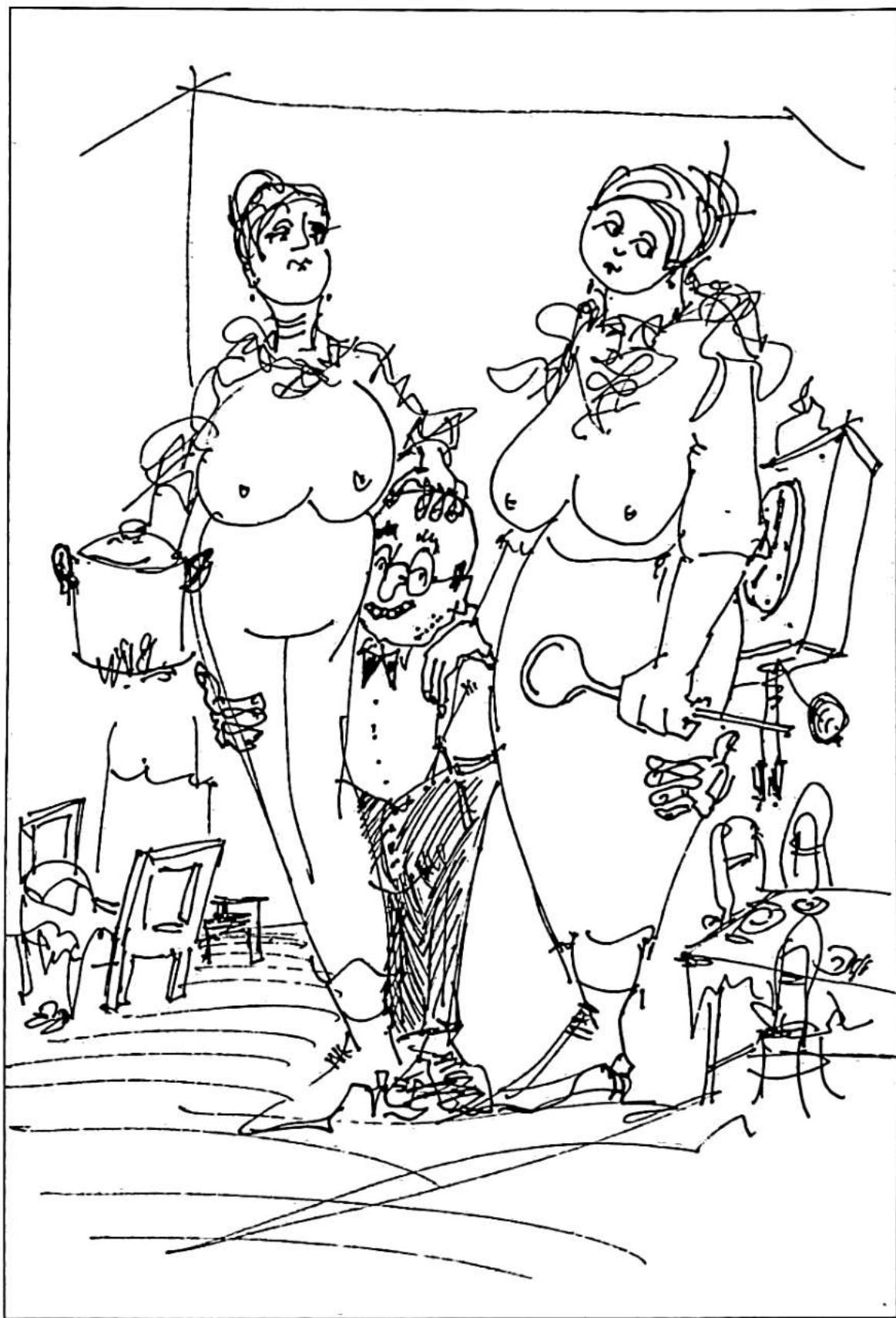
Vasárnap délelőtt tíz óra körül ébredtem. Az első az volt, hogy a kis fehér zsebkendőt levettem a tenyeremről. Nem akartam hinni a szememnek: a tenyerem ugyanolyan volt, mint a szemölcs megjelenése előtt. Forgattam, nézegettem, nyomogattam és boldog voltam. Kérdeztem Kató nénit, hogyan tett ilyen csodát, de azt mondta:

– Kisfiam, ha ezt én neked megmondom, akkor vége lesz a varázslatnak, visszajön a betegséged, azt pedig, gondolom, nem szeretnéd.

Imi aztán később valamelyik érettségi találkozónkon szót ejtett erről az esetről. A titkot neki sem árulta el az édesanyja, de emlékszik valamilyen megjegyzésére vagy elszólására: mintha nagy nevetgélés közben *tyúkürüléket*, meg *varázsszavakat* emlegetett volna...

Azóta sem láttam ilyen vagy ehhez hasonló szemölcsöt.

De ha látnék, odaáttra könyörögnék Kató néninek, hogy álmomban diktálja le nekem azt a receptet, amit nem mondanék el senkinek, és biztosan nem kapnék meg egyetlen gyógyszerárban sem.

8. *Házassági évforduló*

Drága jó szüleim néhány év különbséggel „mentek el”, olyan szép kort megérve, hogy a *hatvan éves házassági évfordulójukat* 1990-ben még együtt ünnepelhettük. Egy jó barát újságírót, a nagyszerű Czingráber Janit – aki egész tűrhetően fényképezett is – kértem meg, jöjjön el velem Lovászpatonára, és ha úgy gondolja, írjon is a nem sűrűn előforduló eseményről néhány sort a „Napló”-ban.

Édesanyám nagy sütés-főzésbe kezdett, régi tanítványai (mind önálló varrónők) szintén odasereglettek, minden csillogott-villogott a házban.

Elképzelni sem tudom, hogyan tudtak ilyen hosszú időt csöndesen, boldogan, folyton engem hazavárva egymás mellett eltölteni. Soha veszekedést, de még hangos szót sem hallottam, pedig apámat rendkívül indulatos és szinte otrombán szókimondó embernek ismerte mindenki.

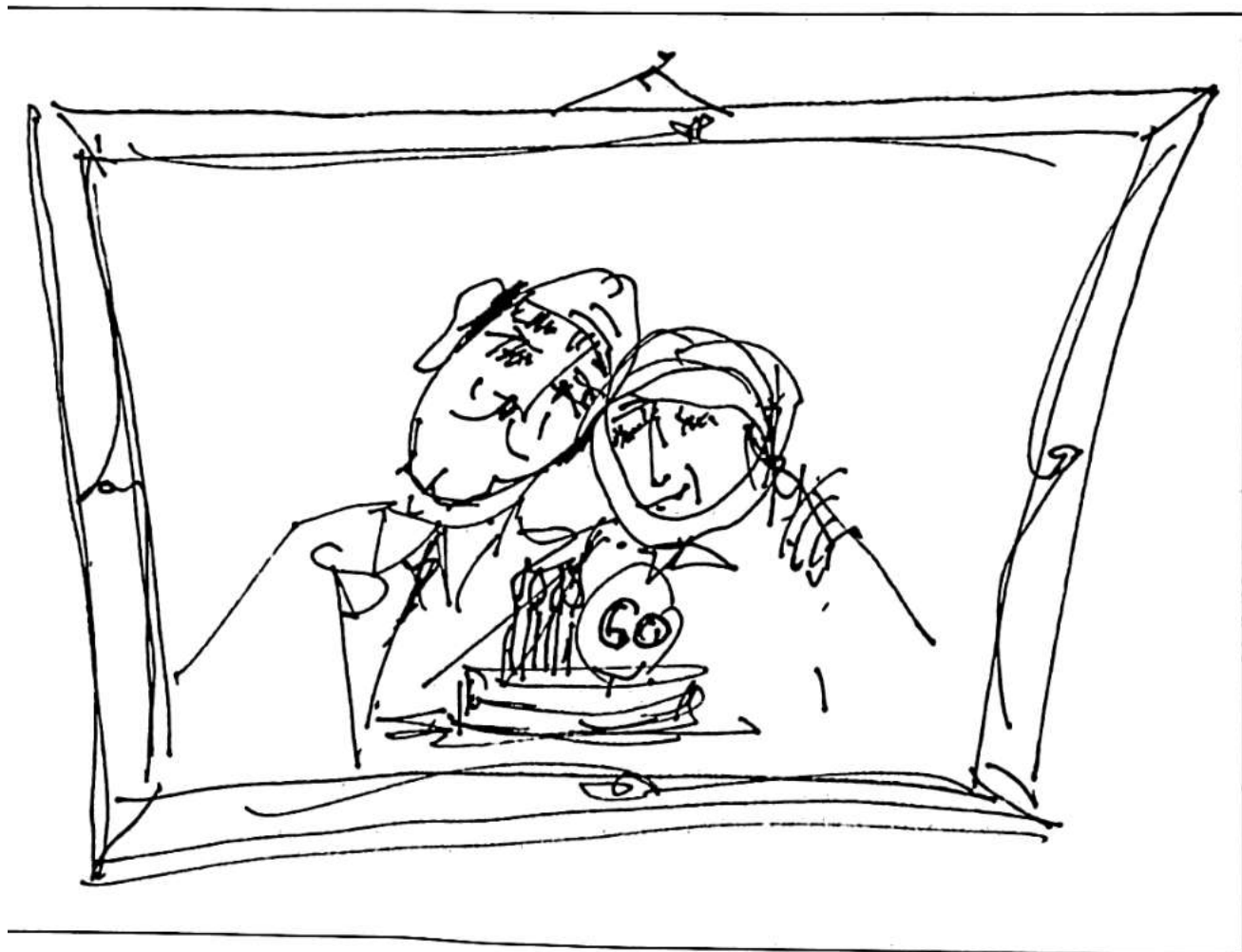
Ekkorra édesanyám már felére töpörödött...

Mikor a riporter barátom beállította őket egymásba karolva a hatvan szál vörös rózsából álló virágkosár mögé, édesapám huncutul mosolygós tekintettel megsimogatta a

fehérhajú, ráncos, összement kis öregasszony bökősen csontos vállát és rám kacsintva azt mondta:

– Most nézd meg kisfiam, hát van ennél szebb kis asszony a világon?

Most így utólag már nem tudhatom, hogy észrevették-e az arcomon lefelé igyekvő könnycseppet...

9.

Ernő bácsi

Amikor a Stirling öspörös nyáron naponta készített föl latinból, nagy volt az izgalom, hogy milyen is lesz az a Győri Bencés Gimnázium. Az összes ismerős mindenféle tanáccsal látott el, mintegy útravalóként, aztán jött a hajnali felkelés, a gödrös makadámúton zörgő kocsi, a kilenc km-es út a gyömörei vasútállomásig, a győri Széchenyi tér, a gimnázium hatalmas kapuja, aminek kilincsét is alig értem föl; a sok, elegánsan felöltöztetett városi osztálytárs és egy kis tömzsi, falusi gyerek furcsa öltözékben és érdekes tájszólással.

Működött a gimnáziumban egy önképző kör – talán a mai szakkör fogalmának felel meg –, ahol aki akarta bemutathatta ügyességét, rátermettségét. Az én drága osztálytársaim előszedték hangszereiket, és az önképzőköri foglalkozás nagy muzsikálások színtere lett. Én elkeseredve hallgattam az egyik osztálytársam csámpás fuvolaszólóit és az egyik hegedűs osztálytárs vonója alól kinyöszörgő, fület próbáló, bárgyú kis dallamokat.

Akkor, mintegy varázslatra, hirtelen megláttam a kis púpos, véznacsontú hegedűművészt, a Feri bácsit, és jött a dög-

benetes felismerés: én ezt jobban meg tudnám csinálni – de nincs hegedű és nincs Feri bácsi se.

Lassan érkezett az első nyári vakáció ideje, és minden lehetőség hirtelen adva volt: az asztalosműhely, a faanyag, a szerszámok, a petróleumlámpa és a nagy elhatározás: *hegedűt kell csinálni*, de úgy, hogy édesapámék ne tudjanak róla, hiszen annak idején én voltam a hunyó.

A Bolla cigánytól 1 pengő 50 fillérért vettem egy tucat-hegedűt – így mondták a cigányok –, valahogyan hazacsempésztem, és mivel szüleim korán fekvők voltak, egy öreganyámtól szerzett petróleumlámpával minden este kiosontam az asztalosműhelybe, és a vékonypengéjű bontókéssel szétszedett hegedűt estéről-estére szorgalmasan „lekoppintottam”, és mikor indultunk újra vissza Győrbe, egyik bőröndöm alján már ott lapult az új, belakkozott, felhúrozott hegedű. Tokot és vonót abból a pénzből vettem, amit egy osztálytársam instruálásáért kaptam.

Elmondhatatlan az az izgalom, amivel kis 11 éves falusi gyerekként bemerészkedtem a Győri Zeneiskolába a Káptalandombon, majd ahonnan hegedűszót hallottam, bekopogtam, és egy magas, szikár fiatalembert láttam hegedűvel a kezében egy kis nebuló előtt. Ahogy felnéztem rá, szemüvegében láttam magam. Nagy zavaromban csak annyit tudtam kinyögni:

– Tessék engem megtanítani hegedülni!

Mint afféle falusi gyerek ugyanis azt gondoltam, megmondják, mit kell tennem a vonóval meg a hegedűvel, én megcsinálom és már tudok is hegedülni, legalább úgy, mint a Kellermayer Rudi bácsi, a patonai bütykös ujjú hegedűkészítő kőműves mester.

(Egyszer nagy büszkén ő mesélte nekem, hogy olyan csodálatos hangú hegedűt készített – bodzafából – aminek

hangjára a szobája egyik sarkában lévő petróleumlámpa hirtelen lobbant egyet, és elaludt. Ezt a mesét akkor szájátva hallgattam, ma már viszont a kisördög, mintha azt súgná fülembe, hogy valószínűleg nem a hegedűszó, hanem abban a pillanatban kifogyó petróleum okozhatta ezt a „csodát”).

Mint később kiderült, az illető tanár Metzker Károly frissen végzett hegedűművész volt, akinek nagy karriert jósoltak. A tanításban még semmi tapasztalata nem volt. (Később évtizedekig a németországi Marlban működő, disszidens magyar muzsikusból álló szimfonikus zenekar koncertmestere és szólistája volt.).

Az első kérdése, miután megnézte a balkezemet, az volt:

– Aztán hegedűje van-e? (*Magázott!!!*).

– Igen!

– Mutassa!

Kimentem a folyosóra a hegedűért, bevitettem, kinyitottam a tokot. Láttam a meglepett tekintetet.

– Milyen hegedű ez? – kérdezte.

– Hát, én csináltam.

– Hol?

– Öregapám asztalosműhelyében.

Kisietett a teremből, odacsődítette az összes hegedűtanárt, hirtelen lettek vagy hatan, és mindegyik kézbe vette a hegedűt. Forgatták, jelentőségteljesen egymásra nézegettek, sokatmondóan hümmögtek, mosolyogtak, bólogattak – amit én nem tudtam hova tenni –, majd azt mondta a „tükörszeművegű”:

– Rendben, felveszem magát!

Aztán megkezdődtek a hegedűórák, szinte hajszálla ugyanúgy, mint Feri bácsival, de akkor én már meg akartam mutatni, hogy az én hegedűm másképpen szól, mint osztálytársaim nyikorgó szárazfái. Napi több órát gyakoroltam, az

első évben négy év anyagát végeztem el, a második évben kettőt, és a harmadik évben jött az összeomlás.

A tapasztalatlan fiatal hegedűművész szorgalmamat látva iszonyatos tempót diktált, ezért aztán semmi nem mélyült el, a fekvésváltás görcsössé, a hangképzés erőszakos préseléssé vált. A rosszul sikerült év végi vizsga után kiküldtek a folyosóra, odabent pedig megtárgyalták a sorsomat. Majd behívtak és Metzker tanár úr tapintatosan elmondta, hogy tehetségemmel és szorgalmammal nagyon meg van elégedve, alkalmas vagyok zenei pályára, de rossz hangszeret választottam, mert a kezem, az ujjaim nem alkalmasak a hegedülésre. Azt javasolja, hogy jelentkezzek át valami fúvós hangszerre, de leginkább trombitára.

Először éreztem életemben, hogy azt, ami most velem történik, nem tudom elviselni. Megrogyantam, azt sem tudom, hogyan kerültem ki az utcára. Egyetlen egyre emlékszem csak, egy meleg, jóságosan fénylő, barna tekintetre, Barsi tanár úr, az ERNŐ BÁCSI furcsa, simogató, hívogató tekintetére és tudtam, hogy ez az ember megérezte az én kétségbeesésemet.

Éppen a városban csavarogtam utcáról utcára, nem tudom hogyan, de odakerültem a győri vasútállomás környékére, amikor csodák csodájára ott termett Ernő bácsi. Egy régi, nagy, tíz kilós szalagos magnóval és egy barna vászonborítású hegedűtökkel a kezében sietett a vonathoz, nyilván – ahogy későbbi könyveiből kiderült – dalokat, meséket, vagy talán népszokásokat igyekezett gyűjteni valahol a Rába mentén.

Gondolkodás nélkül, mintha ezt valami felsőbb parancsra tenném, odaléptem hozzá. Mielőtt megszólalhattam volna, Ernő bácsi beszélt helyettem:

– Mindent értek, Kálmán, holnap keressen meg a Szent István úti lakásomon, és megbeszéljük a szükségeseket.

Aztán elsietett.

Majd visszaszólt:

– Mindent szépen, okosan rendbe teszünk, fel a fejjel! – és cinkosan biccentett egyet hozzá.

Én meg bementem az állomás restijébe és életem talán legízletesebb csülkös bablevesét percek alatt befaltam.

Ernő bácsival csodálatos hegedűórák kezdődtek, hat gyönyörű esztendő, amikor a hétfő és a csütörtök aranybetűs volt a naptáramban, minden a helyére került, és megtörtént a nagy csoda: két év múlva felvételiztem a konziba, a hegedű tanszakra.

Évek múlva jött a főiskolai felvételi, aztán a diplomakoncert amin már jeles osztályzatot kaptam. Hogy miért nem lettem imádott hangszeremnek koncertező szólistája?

Sokáig nem tudtam megfejtetni.

De egyszer egy lelkiismeretvizsgálatnál (amit még a bencések keze alatt szoktam meg) rájöttem: minden egyes vizsgámon amit Ernő bácsi tanítványaként letettem, ott ült a tükörszemüveges Metzker tanár úr és rezzenéstelen arccal figyelte minden mozdulatomat, hogy hogyan „trombitálok”.

Ezen az állandó görcsölést okozó helyzeten Ernő bácsi jószágos lénye sem tudott véglegesen enyhíteni.

Diplomám után, mint hegedűtanár sem szabadultam Metzker tanár úrtól, ugyanis a Veszprémi Zeneiskolához kerültem, és ő lett a szakfelügyelő! Nem tudni miért, meggyőződésből-e vagy a lelkiismerete diktandójára, de igazgatómnak nagyon szép, dicsérő jegyzőkönyveket kanyarított munkámról.

Ernő bácsi, aki egyébként református lelkész, nyugdíjazása után belevetette magát a népzenei kutatómunkába olyannyira, hogy úgy emlékszem, 75 éves múlt, amikor néprajzból doktorált.

Két hatalmas kitüntetést kaptam Tőle, amihez hasonlóval tanítványai nem nagyon büszkélkedhetnek. Az egyik: Ernő bácsi mindig különleges gondot fordított a kisgyerekek tanítására, és írt egy hegedűmetodikát (kéziratát, a nyomdába adás közben ellopták.). Harminc év után újra hegedűiskolát írt! Bemutatására *engem kért meg*. Hihetetlen megtiszteltetés volt!

A másik, hogy a 75. születésnapomra rendezett hálaadó koncertre a barna vászonnal borított hegedűtokjával érkezett, s a nagy nyilvánosság előtt köszöntőt mondott, majd hegedült nekem. Aztán a születésnap vacsorán végighallgatta, amint volt tanítványaimmal egy Vivaldi háromhegedűs koncertet játszom.

Az ünnepség alatt közvetlen környezetében is a népdalok gyönyörűségéről esett szó, és ez a halk szavú, csöndes óriás 87 évesen, fejből, gyönyörűbbnél gyönyörűbb népdalokat idézett számtalan versszakkal énekelve.

Aztán azt vettük észre, hogy elcsendesedve tányérja szélére rakosgat valamit a vörösboros marhapörköltből...

Így tudtam meg ennyi idő után, hogy *Ernő bácsi nem szereti a gombát...*

10.

A „lencse- szaporítás”

Mondják, hogyha valakivel gyerekkorában valami meghatározó élmény történik, az végigkíséri egész felnőttkorában is.

Renci kisasszonyéktól elkerülve egy sovány, betegesen sápadt arcú, szikár, hangos és gyorsbeszédű vénkisasszonyhoz kerültem albérletbe, aki az apukájával lakott egy győri, Megyeház utcai háromszobás lakásban.

Sebes bácsi és Julika néni minden nap délután karonfogva sétálni mentek. Hajnalban keltek és a bencés templomban a kora reggeli misén vettek részt a jobboldali mellékoltárnál. Otthon minden étkezés előtt és után imádkoztak, és lefekvés előtt külön még engem is megimádkoztattak.

Szerencsémre Sebes bácsinak olyan műfogsora volt, amivel nem tudta megenni a kenyérhéjat, ezért a keményre sült széleket gondosan levágta, beletette egy műanyag tálba, és a konyhaszekrényben gyűjtögette, fogalmam sincs miért és kinek. Rettenetes sokat koplaltattak, sokat fogytam és kínomban a Sebes bácsi levágott és kőkeményre száradt kenyérhéjait loptam ki éjjel a konyhába osonva a nyikorgós ajtajú konyhaszekrényből. Egy-egy marékkal bevitettem az ágyamba, ahol

nagy gyönyörűséggel ropogtattam el őket, de óhatatlanul is odamorzsáztam az ágyamba, és utána annyira böktek a morzsák, hogy nagyon nehezen tudtam elaludni.

Egyszóval éheztem, keveset aludtam, és amikor evésre került a sor, nekem mindig lencsefőzeléket adtak, pedig édesapám nagy hátizsákban hozta otthonról üvegekben a zsírral leöntött sült húst, kolbászt, sonkát, no meg gyümölcsöt, 40-50 db tojást. Ezekből soha egyetlen falatot sem kaptam. (Emlékszem, volt olyan is, hogy egy fél körtét kaptam vacsorára.) Amit édesapám hozott, azokban a háború utáni időkben nagy kincs volt, mert élelmet nem lehetett szerezni; liszt, zsír, hús, tojás ismeretlen fogalom volt városon.

Egyszer Julika nénit kérdeztem, hogy honnan veszi ezt a rengeteg lencsét, mire bevitt a spájzba, mutatóujját titokzatosan a szájára tette, úgy mondta, hogy ne áruljam el senkinek, de nem véletlen, hogy ők minden nap a templomban az apukájával imádkoznak, és arra kérik a Jóistent, hogy ezekben az ínséges időkben meglegyen a mindennapi kenyerünk, és ne éhezzünk.

– Nézd meg, kisfiam, ezt a nagy ruhazsákot, ezzel a Jóisten csodát tett. Bármennyi lencsét kiveszek belőle, ez másnapra mindig újra színültig lesz.

Én kis naiv persze elhittem, csak mikor legközelebb jött édesapám a friss csomaggal, és meglátott beesett arccal, lesóványodva, karikás szemmel, addig kérdezgetett, míg sírva vallottam be, hogy nem adnak eleget enni. Erre édesapám öt perc alatt összecsomagolta a holmimat, és otthagytuk Sebeséket. Kinn álltunk az utcán, és fogalmunk sem volt, hova, merre menjünk.

Aztán valami csoda folytán arra jött egy ember (emlékszem rá, Kovács bácsinak hívták), aki gyári munkás volt és akkor jött a híres Győri Vagonyárból. Mondta, menjünk

vele, majd házuk udvarában megálltunk, és megmutatta azt a nénit, akitől éppen akkor ment el egy albérlője.

Attól kezdve otthonra találtam. Megszűnt a nyomasztó éjszakai morzsabökdösődés, a kenyérhéjrágcsálás, a koránkelés és a lencsemérgezés.

Hát, talán ide vezethető vissza a még manapság is fennálló falánkságom...

Azért persze ha egy jó lencsefőzelékhez jutok, gyönyörűséggel elfogyasztom, de Sebesék mindig ott vetik a keresztet mellettem.

11. *A Dunán*

A bencés gimnázium csónakháza ott volt, ahol a Rába és a Duna összehatalálkozik. Egyik civil tanárunk, a „Buja” (már nem tudom mi volt az igazi neve) nagyszerű evezős szakosztályt hozott létre. Alacsony, kopasz, köpcös, ellentmondást nem tűrő, igazi nagy hangú hajcsár volt. Melegítőfelsőjének gumírozott része alatt viselt egy hajlékony műanyag vonalzót, amivel időnként ugyancsak nagyobb teljesítményre biztatott bennünket. Amikor a hátunk mögött ezeket a kis csattanásokat hallottuk, akkor mindig összekaptuk magunkat, mert tudtuk, hogy bármelyikünket elérheti a végzet.

Ma már nem emlékszem, hogy milyen meggondolás vezetett bennünket abban, hogy minden évben május elsején – teljesen mindegy, milyen idő volt –, a csónakházból indulva átúsztunk a Rába-Duna torkolatánál a túlsó partra. Ez a hagyomány csak nyolcadikos korunkban szűnt meg, amikor is a bencés gimnáziumot államosították és mi, a sziklaszilárd fegyelmű, bencés neveltetésű kamaszok hihetetlen kis gonoszkodásokkal sok-sok keserűséget okoztunk újdonsült civil tanárainknak.

Abban az időben a szovjet hadsereg egységei rendszeresen gyakorlatoztak a Dunán. Csónakkal járták a vizet, hosszú

nyelű kézigránátjaikat beélesítve dobták a vízbe, s az fölrobbanva a halakat elkábította és a gyönyörű pontyok, harcsák hasukkal fölfelé, kábán lebegtek a víz tetején. Ezeket az állatokat szedték össze kézzel, és süttötték meg a parton a rendszeresen éhező szovjet katonák.

Kifigyeltük, hogy egy bizonyos színes rakéta fellövésekor – ami valószínű riadóztatta, vagy felszólította a vízen lévő egységeket, hogy azonnal menjenek támaszpontjukra – éktelen gyors evezésbe és kiabálásba kezdve, fejvesztve hagyták el a Duna városi szakaszát.

Na, ennyi kellett csak nekünk, ugyanis ezekben a háborús időkben mindenünk volt: ágyútöltény, géppisztolytöltények, hihetetlen sok meztelen puskapor, aknák, gépágyú lövedékek, amit csak el lehet képzelni! Volt raktárunk is, ahol ezeket tartottuk és volt egy csomó olyan lövedékünk, amiket rakétapisztollyal lehetett fellőni. Rájuk volt festve, hogy fellövés után milyen színű fényük lesz. Amikor aztán négy-öt szovjet csónak robbantott, akkor egyikünk, aki egy km-rel arrébb figyelte a szovjet csónakok mozgását a Duna-parton, fellőtte a piros rakétát.

Erre a szovjetek energikus evezésbe kezdtek, hátrahagyva az elkábult halak tömegét, mi pedig csukafejésekkel beugorva a vízbe – előre elkészülve, levetkőzve – a víz alatt úszva, szedtük össze és raktuk bele fürdőnadrágunkba az elalélt, de lassan újraéledő halakat.

Hiszem, hogy aki addig nem volt csiklandós, az örökre azzá vált ettől az élménytől.

A házinénik dolga volt aztán, hogy kis csapatunknak elkészítsék a finom halvacsorát, amit éktelenül hahotázva „köszöntünk meg” a közreműködő és „felszabadító” szovjet hadseregnek!!!

12.

Csúzli

Gyerekkorunk legkedvesebb szórakozása kétségtelenül a csúzlival való művészkedés volt. Nagy versenyeket tartottunk, gyakorolni pedig a kis, két marokkal csinált homokpúpba dugott szalmaszálon szoktunk. Igazán nagyképűség nélkül mondhatom, hogy a legjobb csúzlista voltam!

Ehhez az is hozzátartozott, hogy órákig szoktam róni a különböző kis vízmosásokat, és megtömtem zsebeimet nagyjából egyforma, szép simára gömbölyödött kaviccsal. Ezekkel tíz lövésből tízszer találtam el a szalmaszálat, tíz-tizenkét lépésről.

A csúzliágast nem élő fából, hanem az édesapám asztalosműhelyében talált bükkfa deszkából vágtam ki, és Polneréknál vásároltam hozzá az úgynevezett tejgumit (ez fehér gumiszalag volt, pont csúzlinak való).

A csúzlikészítés nagyon igényes, körülményes és pontos munkát kívánt. Gyerekfejjel felnőtteket meghazudtoló pontossággal készültek ezek a „gyilkos” szerszámok. Azért mondom, hogy gyilkos, mert a tyúkudvarba kiszórt, tyúkoknak szánt búzát fele részben a verebek ették meg, tehát a szederfáról startoló falánk kis állatokat valahogyan távol kellett tartani.

A legnagyobb gyönyörűséget az jelentette, ha a „Levegő-ék” (Levegőéknek hívták azt a családot, akik a lakatos műhelyükben levegővel működő örökmozgó gépet akartak szerkeszteni) műhelyéből el tudtunk csenni egy-két golyóscsapágyat, amiből a golyókat kiütögetve tökéletes muníciót nyertünk.

Ide kívánczik az a minden magyar faluban előforduló jellegzetesség, hogy egyes családok vagy emberek találóan szellemes, úgynevezett ragadványneveket kapnak. Például, amikor 1945-ben a több száz holdas Esterházy birtokot kiparcellázták a volt cselédek között, azt az embert, illetve családját, aki a pici, kihegyezett karókat (Lovászpatonán csak karró) egy balta fokával verte a földbe (miután ráírta a föld új tulajdonosának nevét), attól kezdve csak „Másfőggyitosztógató-ék”-nak hívták. Így például édesanyám:

– Eredj kisfiam, hozzá tíz darab tojást Másfőggyitosztógatóéktul!

Itt kell visszatérnem a szintén ragadványnevű „Levegőék” műhelyéhez, ahonnan időnként hatalmas durranások vagy inkább talán robbanások hallatszottak. A „Levegő” testvérek ilyenkor kormos ábrázattal, hanyatt-homlok menekültek ki a műhelyből az udvarra, és hadonászva, dühösen ordítózva magyaráztak valamit egymásnak.

Aztán ott volt a nagy falusi mesemondó, aki téli estéken mindenféle kitalált történettel szórakoztatta az összegyűlteket, többek közt egy hatalmas történetet talált ki arról, hogy amikor ő a rifkabilok (!) földjén járt, milyen fantasztikus események tanúja volt. Az ő családja örökölte aztán ezt a ragadványt, ők lettek a faluban a „Rifkabil”-ék.

Vagy itt van egy emlékezetes esemény a faluból, amikor amatőr színjátszó csapatot szervezett Józsi Béláné tanító néni, és a falu legmagasabb embere (több mint két méter, de

mindössze 50 kg), a hajlott hátú langaléta ezt énekelte a színdarabban, hogy:

– Nagy eset, nagy eset, megesett a nagy eset....

(ss m, ss m, sssl ss m)

Mondanom sem kell, hogy attól kezdve családját csak a „Nagyeseték” névvel illeték.

Kérnem kell a kedves olvasó bocsánatát azért, hogy egy család ragadványnevét nem írom le. Nevük ugyanis onnan származik, hogy a családfő gyakran incselkedve settenkedett a tyúkok után. Régóta köztudott, hogy falun minden kiderül, mert átlátszik a kerítés, a kökénybokor, de még a szalmakazal is...

Az eredeti történetet folytatva tehát hiányzik még egy tudnivaló: apai öregapám dohányos ember volt, de sem nem pipált, sem nem cigarettázott, hanem egy – abban az időben urizálásnak is beillő – szenvedélynek hódolt: *szivarozott*.

A szivar végét a műhelyben egy gyalukéssel gondosan levágta, aztán egy díszes, nagyméretű papírszipkába tette, meggyújtotta, fölült a gyalupadra, kicsit föltopta a simléderes sapkát a homlokán és akkor számára megszűnt a világ:

Ő akkor „csak” szivarozott!

A csonkokat pedig beletette a gyalupad hosszanti mélyedésének végébe; (amit asztalos néven csak pejlótnak hívnak).

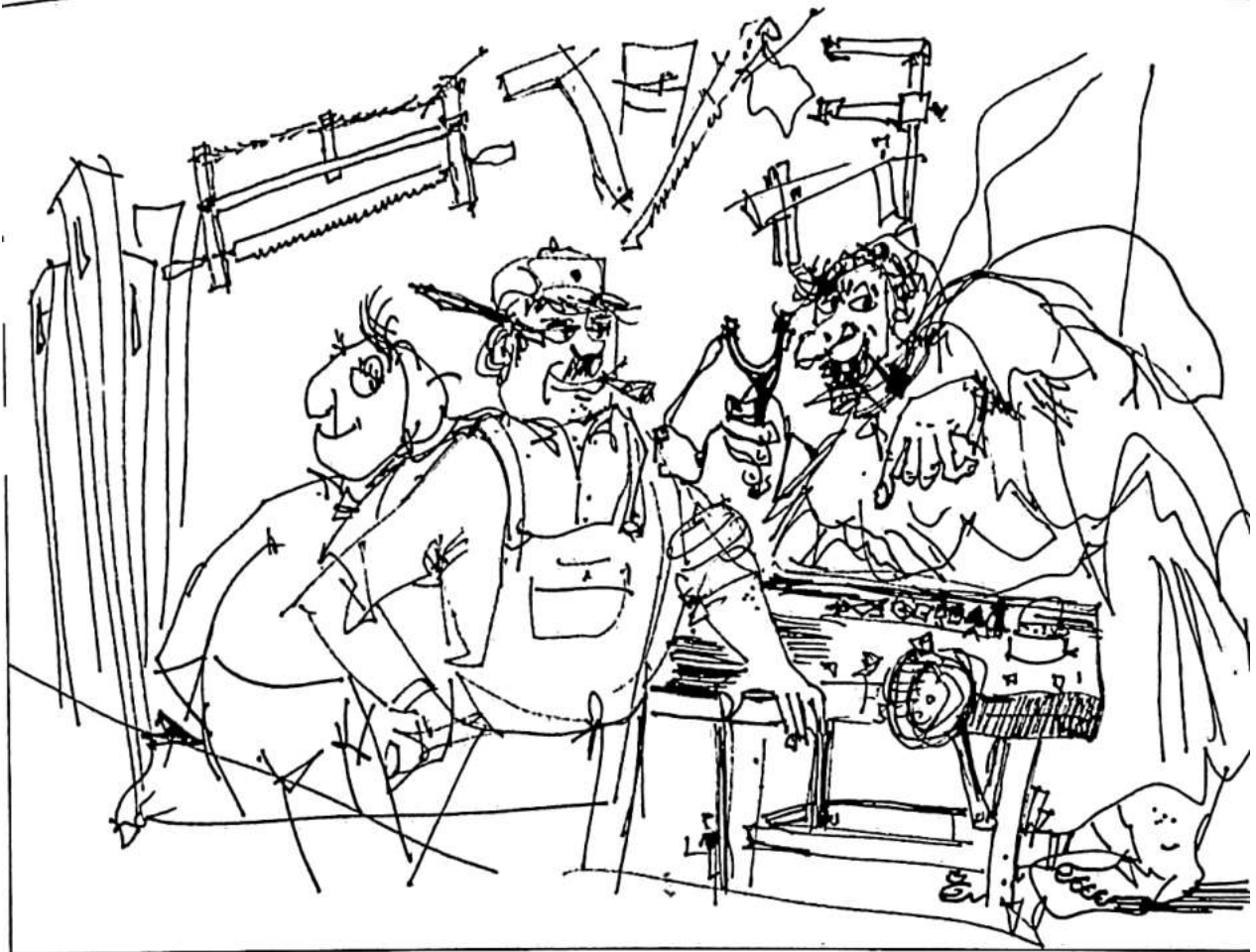
Így gyűltek lassan a szivarvégek, amiket a falu mezítlábas, csicsás, ráncos, bőszoKNYÁS, fejkendőS, lepedőből bugyrot hordó, ringó csípőjű, nagyhangú cigányasszonya, a Mári néni vitt el a műhelyből. Rendszerint már az ajtóban rögtön ki is próbálta legújabb szerzeménye valamelyikét. Ez a próba két dologból állt: az egyik, hogy az ujjával összemorzsoltszivarvéget beletette egy pipába, és utcahosszat, égő pipával a szájában kéregetett. A másik dohányzási forma a bagózás volt:

a szivarvéget órákig rágta, forgatta a szájában, mint a kenderkócot, s mivel ez a tömény nikotinoldat a nyálmirigyeket rendkívüli módon izgatta, hatalmasakat sercintett úgy, hogy több méter messzire szállt szájából a sötétbarna lé.

Egyik alkalommal, mikor éppen szalmaszálas csúzli-verseny folyt Bálint Lacsival (a későbbi Dr. Bálint László nagyszerű nőgyógyász főorvos) az udvarunkon, Mári néni pipával a szájában a szomszéd ház felé tartott a mi léckerítésünk előtt. Ma is nehezen hiszem el, hogy ilyen briliáns műveletet voltam képes végrehajtani, ugyanis a léckerítés deszkái között lévő kis rések között, nagy csettenéssel, menet közben(!) lőttem ki cigány Mári néni szájából a „Levegőék „ műhelyéből származó acélgolyóval a pipát, amely nagy csattanást követően, az öregasszony fogatlan szájából kirepülve, az út közepén a porban landolt!

Éktelen visítás követte ezt a műveletet! Hangos jajveszékelés közepette Mári néni futásnak eredt. „Talán még most is futna, ha meg nem halt volna.” Szegénykém sose tudta meg az igazat, mert másképp biztosan örökre elátkozott volna. Valamit mégis megsejthetett, mert utána soha többet nem jött szivarvégért öregapámhoz.

Hát így esett a „NAGYESET”.

13.

A „Pöttyös”

Említettem már, hogy különféle katonai, háborúban használatos eszközökből és szerkezetekből, hihetetlen arzenálunk volt. Egy valami hiányzott csak a fegyverek közül, egy pisztoly, vagy ahogy akkor hivatalosan nevezték: marokfegyver! Ebből logikusan az következik, hogy házilag kellett egyet készíteni. A barkácsolás színhelye természetesen az asztalosműhely volt, esetleg a szomszédunkban Bálint Laci édesapjának villanyszerelő műhelye.

A pisztoly elkészült, és mikor korcsolyázáskor kivittem a csapatnak bemutatni, eltenyereltem a jégen, vizes lett a kesztyűm, így a fölhúzott závárszerkezet elsült, és belelőttem a bal tenyerem közepébe. Kétségbeesve, vérző kézzel szaladtam haza, édesanyám pedig az Esterházy kastélyba rohant velem – mert ott volt a németek tábori kórháza – ahol aztán beindult a szokásos menetrend: érzéstelenítés, szike, csipesz, golyó ki, seb fertőtlenítve, összevarrva, kéz felkötve és persze a váratlan esemény: mire hazaértünk, édesapám eltávozást kapva a tisztjétől, ott állt a kapuban!!!

Elég keserűen emlékszem arra az egyetlen pofonra, amit édesapámtól életemben kaptam. Marokszám találta a zsebem-

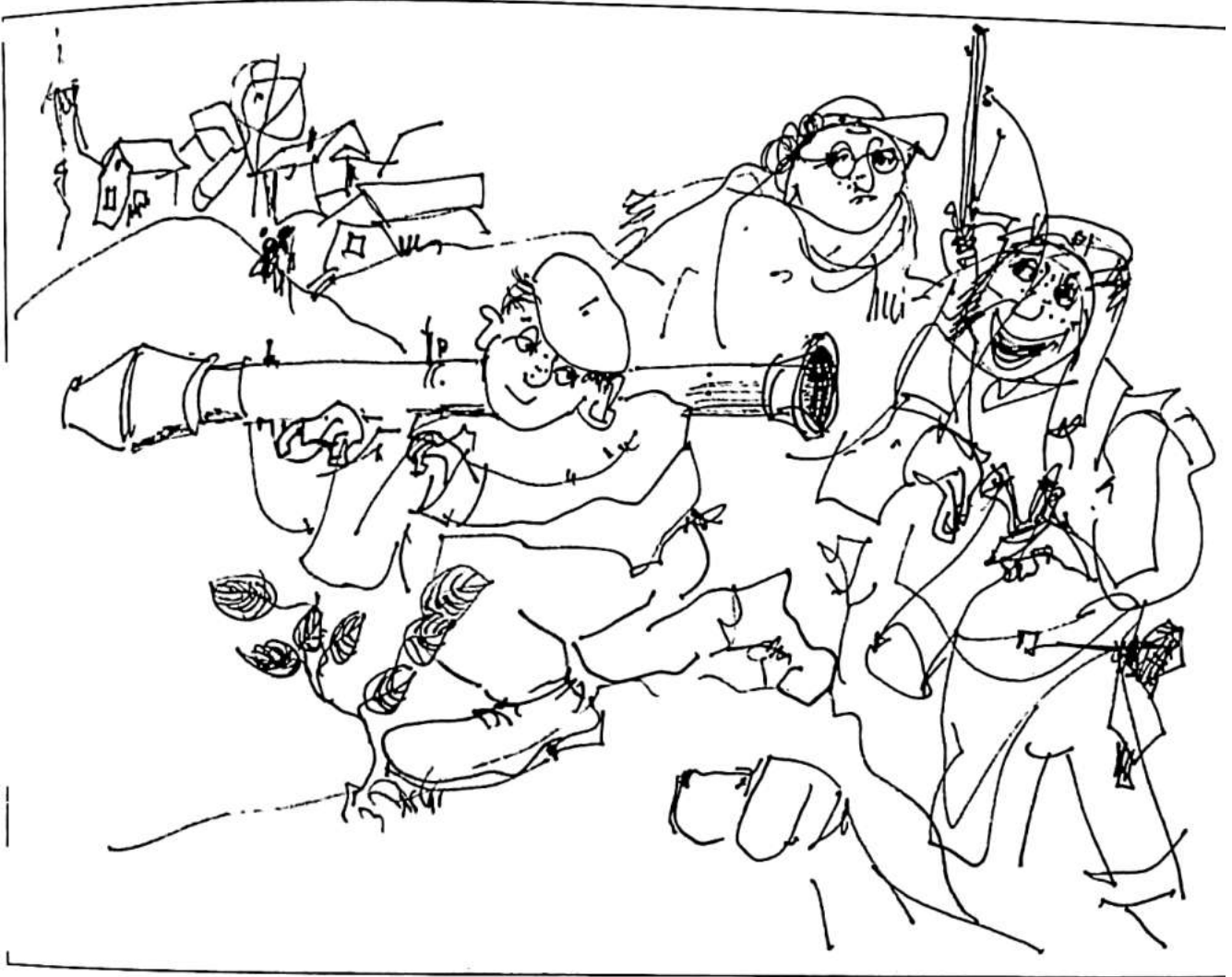
ben a barkácsolt pisztolyba való golyókat, amiket mérgében hátul a tyúkudvarban szétszórt.

Mikor eltávozásának vége lett, órákig azzal töltöttem az időt, hogy félkézzel, guggolva, egy kis bottal kotorászva a piszokban körülbelül a golyók felét összeszedjem.

A másik durva esetre úgy emlékszem vissza, hogy a németeknek volt egy nagyon izgalmas fegyvere, az úgynevezett páncélöklő, vagy ahogy ők hívták: panzerfaust. Ez úgy működött, hogy volt egy célzó kereszt, a kályhacsőszerű fémhengeren, aminek az eleje egy ökölhöz hasonló nagy bunkóban végződött. Ez az elsütéskor kirepült, felizzott, rátapadt a tank oldalára, megolvasztotta a vastag páncélt, és azt átfúrva a tank belsejében robbant. Indításkor vállra kellett tenni, és hátrafelé lövellte ki az indító puskapor kormos füstös lángcsóváját. (A benne lévő puskapor nem por alakú volt, ahogy a nevéből következtetnénk, hanem apró, lapos, kb. köles nagyságú, szemcsés állagú anyag, ami az alakját robbanás után korrommá égve ugyan, de megtartotta.)

Az egyik szegény fiú, aki a páncélöklőt indító mögött állt, nem tudta, hogy valóban megtörténik a kilövés, és belenézett a vállra tett cső végébe pont akkor, amikor a páncélöklő elsült. Hatalmas ordítás, az egyik szeme kifolyt, és az arcán bőre alá fúródott a millió kis apró korom-szemecske, ami eltávolíthatatlan volt. Olyan lett és maradt az arca, mintha apró sűrű korromfekete szeplő lepte volna el. Ettől fogva Ő és családja büszkén viselte a „Pöttyös”-ék nevet.

Aki kedveskedni akart nekik, egyszerűen csak lepötyikézte őket...

14.

Március 15.

Ma, amikor ezeket az írásokat farigcsálom, éppen március 15-e van. Eszembe jut egy figyelemre méltó kis „gyerekszáj” eset: amikor Katica lányom (aki 16 éves korában halt meg) második osztályba járt, nem volt ildomos március 15-ét ünnepelni, hiszen néhány fiatal kórustagom is – akik lobogóztak, és a Lenin szobornál mécseseket gyűjtve Kossuth nótákat énekeltek – a rendőrségen kötött ki. Otthon a családban március 15-én leültünk, meséltem a forradalomról, és Kossuth nótákat tanítottam Katicámnak azzal a bevezető mondattal, hogy március 15-e a magyarok legnagyobb nemzeti ünnepe, és hogy ez titok, amiről az iskolában nem kell beszélnie. (Kettős nevelés! Én balga!) Katica fölcsillanó szemmel, mint afféle kisgyerek, aki rájön valamire, megkérdezte:

– Nem a november 7-e a legnagyobb ünnepünk? (A nagy októberi szocialista forradalom évfordulója.)

– Megünnepeljük mi magyarok a november 7-ét, de az nem igazán a mi ünnepünk, hanem a szovjet embereké, akik a barátaiknak tartanak minket – mondtam.

Erre Katica gondolkodás nélkül, lelkesen kérdezett rá:

– Akkor, apuci, a szovjet emberek is megünneplik ugye a mi március 15-énket!?

Tóth Zsuzsa, az imádott „Zsuzsa néni” – ahogy egy kicsi, vézna, fogatlan, hozzákerülő elsőosztályos fogalmazott: „a tövzfőnök” (törzsfőnök) – a központi, kötelező előírású tanterv szerint tanította Katicáéknak, hogy mikor a szovjet katonák jöttek és „felszabadítottak” minket, dallal, tánccal, hangos éljenzéssel és virággal várta a magyar nép őket az utcára tódulva. Mikor Zsuzsa néni befejezte ezt a kis előadást, egy soványka, sápadt arcú dózsavárosi kisfiú – Zsuzsa mesélte – majdhogy ki nem esett a padból a jelentkezéstől, tekintetét Zsuzsa néniire függesztve megkérdezte:

– Nem értem én ezt az egészet Zuza néni, mert a nagymamám meg aztat mesélte, hogy amikor híre ment, hogy közelednek a szovjet katonák, nemcsak a fiatalok, de az idősebbek is elbújtak pincékbe, padlásokra, disznóólakba, és öregasszony ruhákba öltözve, az arcukat bekenték korommal, hogy öregebbnek látszódjanak és akkor talán nem bántják őket.

– Ülj le, Dezsike – fortyant fel Zsuzsa néni –, majd megbeszéljük ezt édesanyádékkal.

Dezsike otthoni „fülese” nem volt hiábavaló.

A falut – mármint Lovászpatonát – körülvéő szántóföld mind Esterházy birtok volt, amelyhez a falu közepén lévő gyönyörű kastély (népes cselédséggel) és angolkertszerű környezete is hozzátartozott.

Szeglepuszta volt a hatalmas birtokon munkálkodó cselédség központja, a gróf ugyanis ott építtette fel a cselédsort. A puszta – emlékeim szerint – a falutól három-négy kilométerre lehetett, s innen mentek az út porában, mezítlábasan a cselédek, az óriási birtok különböző pontjaira dolgozni. A cselédsor részletes leírása a következőkben történtek megértéséhez szükséges.

Képzeljünk el egy ötven-hatvan méter hosszúságú, talán szalagháznak titulálható földszintes épületet, amelyen egymás után nyolc-tíz bejárat volt. Az ajtónak nevezett valamin belépve aránylag tágas helyiségbe értünk, melynek közepén egy tűzhely éktelenkedett, fölötte pedig az úgynevezett nyitott kémény vezette el a lángot, füstöt, kormot. A tűzhelytől jobbra és balra „szoba” volt, ezekben egy-egy népes család élt, nem ritkán öt-hat-nyolc gyerekkel úgy, hogy mezítláb, fehérnemű nélkül, csak egy pöndőben futkostak és neszezték vég nélkül. Egy, esetleg két pár cipője volt a családnak, és ha iskolás korra cseperedett valamelyik lurkó, akkor ő kapta ideiglenes használatra a cipőt. A két család általában felváltva főzött a tűzhelyen, a környéken, vagy az erdő széléről szedett gallyakkal tüzelve.

Gyerekfejjel emlékszem arra a megszokott látványra, hogy a cselédemberek az utca porában mezítláb, elcsigázottan Szegle felé tartva madzaggal, kéveszerűen összekötött faágakat vittek a hátukon, ami a másnapi főzéshez kellett.

A legkedveltebb „egytálételek” a krumplikása, a lisztes sterc, a darás tészta, a darasterc, esetleg a kenyérsütés tésztájából fennmaradó langalló és a mostani paprikás krumplihoz hasonló sűrű leves volt. Mindez persze nélkülözte az ínycsiklandó, ma már természetes füstölt húsok zamatát. A közös lakóhelyből eredő kisebb-nagyobb perpatvarok, veszekedések, verekedések persze napirenden voltak. Ebből az életformából az itt leírtak csak morzsákként jelennek meg gondolataimban, de amit Dezsike szavai ráncigáltak ki emlékezetemből, kristálytisztán megmaradt bennem:

Édesapám akkor már szovjet fogságban volt, és a varrónő édesanyám ide, Szeglepusztára menekült ki öt-hat fiatal tanulóval és velem. Hogy hol húztuk meg magunkat, arról ugyancsak homályos emlékem maradt, de sejtem, hogy édes-

anyám valamelyik cseléd lakásban lakó keresztlányáéknál. (Egyszer ugyanis, egy közvetlenül szülés előtt álló kis cseléd-asszony a mi házunk előtt lett rosszul, édesanyám besegítette hozzánk. Nálunk szülte meg néhány perc alatt hetedik gyermekét, a kis Marikát. Az már természetes volt, hogy édesanyám tartotta keresztvíz alá. Ettől kezdve édesanyámat mind a hét gyerek csak keresztanyámnak szólította és igazából annak is tartotta, hiszen élete végéig varrogatta új és használt ruháikat, és törődött velük.)

Az egész cselédsoron óriási riadalmat keltett kiabálás, futkosás kíséretében, mikor a láthatáron a menekülő német katonák után talán egy órával géppuska sorozatokat okádva megjelent az első orosz tank egy dombháton. Hihetetlennek tűnik, de igaz: most írás közben eszméltem rá, hogy körösztapával a földbe ástunk egy bunkerszerű gödröt, amiben öten-hatan fértünk el, és egy disznóól ajtajával fedtük be a nyílást, keresztanyámék pedig rádobált szalmával terelték el a figyelmet az ajtóról.

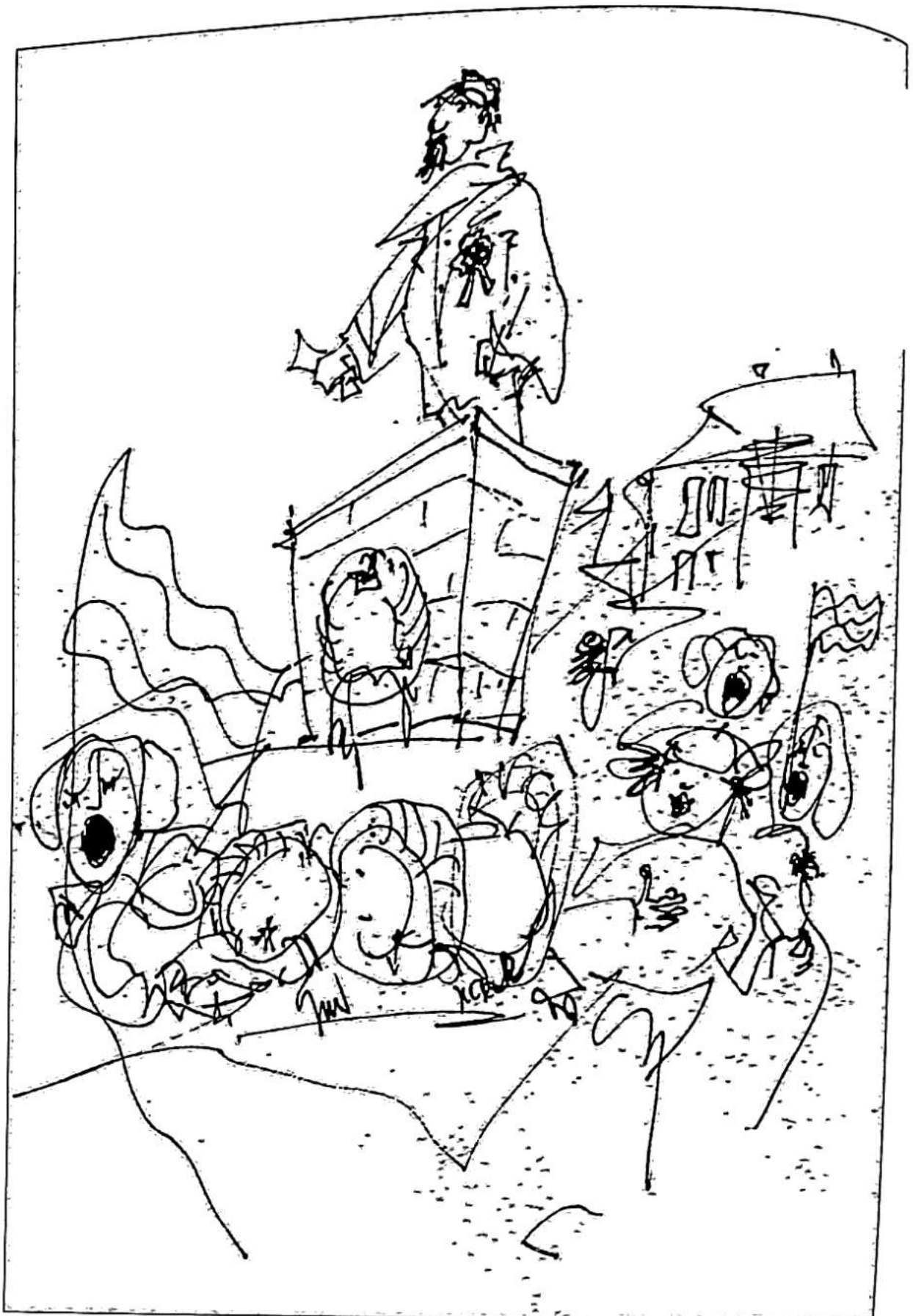
Súlyos, nehéz órák következtek: hallottuk a gödörben az orosz tankok lánc talpának csörömpölését, becsapott a szovjet katonai teherautók erős motorjainak berregése és kipufogógázokkal keveredő benzinszaga. Hogy el ne áruljuk magunkat, még suttogva se beszéltünk egymáshoz a gödörben.

Mindez délután négy óra körül történhetett és a nyüzsgés szürkület körül mintha elcsendesedett volna. Én nem bírtam tovább, és reszketve ugyan, de kimásztam. Lassan besötétedett, és következett az iszonyat...

Köztudott volt, hogy a szovjet katonák szeretik és nem bántják a gyerekeket. Ekkor már több gyerek is nyüzsgött a cselédház körül és figyelték, hogy a géppisztolyos katonák minden bejáratba bemennek onnan kiterelik a férfiakat és

libasorba állítják őket. Majd következett az asszonyok kihajtása, de minden asszonynak hoznia kellett egy dunnát, párnát vagy mindkettőt, és lerakatták velük a cselédház mögött sorba egymás mellé a földre. Aztán csattantak a géppisztolyok závarjai. A visongó, hisztérikus hangokat adó asszonyokat ledöntötték az ágyneműkre, és géppisztolyos őrizet mellett, ordenáré, nagy röhögések és nyögések közepette valamennyien, fölváltva megerőszakolták őket, miközben a férjeik tehetetlen dühtől elkeseredve hallgatták végig a mintegy másfél órán át tartó őrületet, asszonyaik jajveszékelését a ház másik oldalán.

Zsuzsa néni talán sose tudta meg, hogy Dezsike nagymamájának mennyire hibátlan volt az emlékezete.

15.

Liberátorok

Nem hiszem, hogy sok olyan ember él a világon, aki álmában még ne repült volna. Gondolom azért övezi a repülést ilyen misztikusnak is mondható nagy tisztelet és csodálat, mert a repülés látványa, rejtett vágyainkat ingerli és csalja elő.

Magam tíz-tizenkét évesen, gyerekfejjel éltem végig a II. Világháború számomra rendkívül furcsa, Lovászpatonára is beszivárgó eseményeit. Beleborsózom, ha visszagondolok arra, amikor nagy gyékénykosárban vittük öregapámmal az asztalos szerszámokat a Csige hegy hajlatában felállított Krokodilgross nevű német repülő – illetve berepüléseket figyelő felderítő központjába. A furcsa, barakk formájú építményben szoba nagyságú, üvegfalra festett színes térkép szolgált a radarállomás képernyőjéül. Az itt állomásozók jelentései alapján hirtelen szakította meg adását a Kossuth Rádió. Hátborzongatóan hangzott az „Achtung, Achtung! Lichtspiele! Achtung, achtung! Lichtspiele! Krokodilgross Luftgefahr, Luftgefahr!

Erre a hírre egy ország dermedt meg, várva a bombázás földrengést idéző morájára, hisz ez a Patonáról eredő közlemény az amerikai óriásbombázók, a Liberátorok berepülését jelentette.

Egyszer csak olyan dübörgést hallottunk, mintha valaki az orgona legmélyebb pedálján felejtette volna a lábát. A morgás egyre erősödött, és az égen Liberátorokból álló végtelen sokaságú repülőraj jelent meg. Olyanok voltak a napfényben, mintha az eget valaki csillogó kis gyöngyszemekkel díszítette volna ki, némelyik fehér kondenzcsíkot húzott maga után. Körülöttük cikáztak – mint kis apró halak az akváriumban – a kéttestű Musztángok. Ezek rendkívül gyors mozgású vadászgépek voltak, és a lomha Liberátorraj szélén, közepén, alatta, fölötte bujkálva irtották a támadó német Messerschmitteket.

Ezeket a légicsatákat az egész falu ámulattal nézte, és valami nagy félelemmel teli csodálat kerítette hatalmába az embereket.

Egy alkalommal az a rendkívül ritka eset fordult elő, hogy egy Messerschmittnek sikerült megsebesítenie egy Liberátort, melynek pilótája kiugrott a gépből. Majd' negyven percig néztük az egyre nagyobbodó, hófehér, himbálódzó ejtőernyőt, kezdetben alatta egy kis fekete ponttal, amiről később derült ki, hogy a kis pötty maga a pilóta. Lovászpata Győr felé eső szélén ért földet, ahol a faluban szolgálatot teljesítő két darutollas, szuronyos csendőr már várta, és nyomban el is fogta.

Gondosan összehajtogatta ejtőernyőjét, s a csendőrök mutatták neki, hogy hagyja ott. Bilincset tettek hátrafogott kezére, és kísérték végig a falun a csendőrörsre a még „Nagy eset”-nél is magasabb, hatalmas termetű néger férfit. Ő méltóságteljesen lépdelt rendkívül vastag talpú, térdig érő fűzős lábbelijében. Valami csuklyás felsőrész volt a tarkója mögé csapva. Mi, gyerekek ott futkároztunk körülötte, volt közöttünk olyan is, aki megérintette, pedig a csendőrök el-elzavartak bennünket a közeléből. Ő csak ment ruganyos

léptekkel, magabiztosan, barátságosan, és fölényesen mosolygott a báméskodó patonai emberekre.

Aztán, hogy mi lett a sorsa, nem tudni...?

A falu határából talicskaszám szedtük össze azokat a csillogó alumínium forgácsokat (a kereskedelemben akkor ezt sziácsnak hívták, de az igazi sziács, az fából volt és csomagoláshoz használták), ami annyira könnyű volt, hogy sokáig lebegett a levegőben anélkül, hogy leesett volna. A németeket megtévesztendő dobálták ki ezeket a hatalmas sziácsgombolyagokat a Liberátorokból, hogy ezeket a radarok repülőgépnek regisztrálván, tévesen indítsanak támadásokat Messer-schmittjeikkel.

Hirtelen iszonyatos, dörömbölésszerű, mindent megrázó robbanássorozatot hallottunk: ez volt az a hírhedt győri bombázás, ami a németek vasúti közlekedését is jó időre megbénította.

Az angolok Leitning nevű kétfestű vadászgépe, egész mélyre, szinte a lovászpatonai templom tornyának keresztjéig lemerészkedett, és minden mozgó célpontra lőtt. Így sebesült meg a lovászpatonai templom sekrestyése is, aki egy váll-lövést kapott és még húsz év múlva sem tudta a gennyedző seb miatt karját használni. Dávid Gyula bácsi egy traktoron ülve kapott hátába géppuskasorozatot egy Leitningből. Már a traktorát sem tudta megállítani, az a halott emberrel ment tovább, míg egy fa meg nem fékezte.

Édesanyám reggel két sütnivaló, megkelt kenyeret küldött a Babits pékhez velem, délután pedig visszamentem a kisült kenyerekért. Az egyiket a kezemben vittem, a másikat a hátamon lévő hátizsákba tettem, és indultam volna hazafelé Patona főutcáján, amelyen éppen az oroszok elől menekülő német konvoj vonult végig.

A szovjetek vadászgépét Ratának hívták. Míg a Leitningek és Mustángok elegáns, gyönyörűen tervezett repülőek voltak,

addig a Rata egy buldoghoz hasonló, tompaorrú, csúf, lomha, nagy fordulóképességű vadászgép volt. Be sem volt festve, a hegesztések is látszottak az oldalán, ahogy a falu fölött repkedtek. Akkora kis légiaknáknak nevezett robbanó eszközöket szórtak ki magukból, mint egy jól megtermett cukkini, amelyek eleinte össze-vissza kóvályogtak a levegőben, majd később az egyik végükön lévő kiegyensúlyozó propeller hatására hegygel lefelé kezdtek esni, és iszonyú pusztítást végeztek.

Ijedtemben az árokba ugrottam be, és hason fekve lapultam kenyérrel a hátamon. Néztem az úton vonuló teherautókat, melyekről rémülten ugráltak le a német katonák, ordítózva, káromkodva és géppisztolyaikkal lövöldözve a fölöttük elszáguldó Ratákra.

A második Rata-hullámnak aztán sikerült bemérnie a lovászpatonai főutca pontos vonalát, és végigszórnia a német konvojt az apró kis légiaknákkal.

Gyerekejjel azt hittem elvesztettem az eszemet, ez nem lehet valóság: széthasított német katona, külön a lába a testétől, a villanydróton egy kéz himbálózott, folyt a vér, mindenki futkosott, a gépágyú lövedékei kis porpamacsokat vertek az úton, jajgatást, ordítást, örvénylő rémületet hozott magával a Rata támadás. Aztán süket csend lett, és én remegve, vacogva igyekeztem a két frissen sült kenyérrel haza édesanyámhoz...

Édesanyámat sose láttam sírni, kemény asszony volt. De mikor hazaérve meglátott a kapuban, akkor szó nélkül magához ölelt – megroggyanthatta fia elvesztésének rémséges gondolata – és éreztem, hogy ezt az erős asszonyt rázza a zokogás...

16.

Tankok

Győrtött a bencés gimnáziumban, az egyik Széchenyi térre néző osztályteremben, németórán vagyunk. Az órát „Hambó” (Hamvas) tanár úr tartja, aki néhány héttel ezelőtt egy cseresznyefáról leesvén törte el a lábát, és emiatt a katedrához van láncolva. Ezt kihasználva, egy rajzlap nagyságú papírra nagybetűkkel minden németórára felírjuk a megtanulandó, preparált szavakat, és a katedra oldalára rajzszögezzük. Senki-nek nem tűnik fel, hogy furcsa módon ebben a „törött láb” időszakban az egész osztálynak ötöse van németből!?

Az óra közepe táján történt (március 19-én jöttek be a németek Magyarországra), hogy valami nagyon furcsa, eddig még soha nem hallott fémes csörömpölés hallatszott a Széchenyi tér felől, ami egyre jobban és jobban erősödött, majd furcsa kattogó zajokkal társulva fejeződött be.

A Hambónál meg lehetett tenni azt, hogy fölgorjunk, és az ablakhoz szaladjunk. Nem akartunk hinni a szemünknek: a Széchenyi tér megtelt horogkeresztes jelzésű, ágyúcsövet meregető német tankokkal, tornyukból derékig kilátszó, sisakos, géppisztolyos idegesen forgolódó német katonával.

Ekkor szólalt meg a gimnázium riasztócsengője, ami egy évben talán kétszer ha előfordult, és mi futólépésben igyekeztünk a díszterembe. Akkori igazgatónk Dr. Holenda Barnabás, az ország első atomkutatója és a gimnáziumi matematika tankönyvek szerzője volt. Csendes, halk szavú ember létére hihetetlen nagy szakmai tekintély övezte országszerte. Kopasz fején középen három nagy vágás és varrásnyom látszott egy régebbi agyműtét árulkodó maradványaként.

A díszteremben várt bennünket, iszonyatos feszültség uralkodott a levegőben, és amikor kezét felemelte, pissenés sem hallatszott. Még most is, ha becsukom a szemem, ott érzem magam szorongva, és hallom:

– Fiúk, az országot MEGSZÁLLTÁK(!) a németek. Aki csak egyetlen szót is mer váltani velük, akárcsak köszönést is megenged magának, az ennek a gimnáziumnak nem tagja többé. Menjenek vissza, folytassák az órát.

Gondoljunk csak bele, micsoda éleslátás eredményezhette ezt a hajszálpontos diagnózist, akkor, rögtön, az esemény első pillanataiban, frissen! Ugyanis már baráti állama voltunk Németországnak, mégis a „megszállták” szót használta az igazgató úr.

Tudnia kell a kedves olvasónak, hogy a bencés gimnázium tornatermébe csak úgynevezett krómtalpú cipővel (ez egy vastag, filchez hasonló anyagot jelentett) volt szabad bemenni (amit Győrben csak egyetlenegy üzletben lehetett – egyáltalán nem olcsón – beszerezni). Aztán jött a német betelepülés a gimnáziumba, telerakták a tornatermet szalmazsákkal, és a szalmazsákok között kis közőket, mintegy utakat hagytak a csizmás német katonák számára.

Elképzelhető, hogy a krómtalpas tornacipők után a csizgasszóggal kivert csizmatalpak micsoda pusztítást végeztek a gyönyörű, lakkozott, hajópadlós tornatermen, amit jó ideig

mementóként meghagytak a gimnázium vezetői.

Próbáltak a német katonák megszólíthatni bennünket, de az igazgatói tiltást halálosan komolyan betartottuk.

Aztán talán kicsit csendesebben, de órarend szerint folytatódott Hamvas tanár úr németórája.

17.

Aratás

Varrónő édesanyám és asztalos édesapám nem foglalkozott mezőgazdasággal, csak egy otthoni kis konyhakert biztosította mindig a friss ennivalót, földünk olyannyira nem volt, hogy édesapám viccet csinálva a nincstelenségünkből azt szokta mondani a Csige hegy parcelláihoz érve:

– Na nézd kisfiam, szépek a vetések, gyönyörűek. A szélső nem a mienk, a többi meg mind a másé!

Logikus volt a kérdés, ami felvetődött szüleimben: *„Vajon akkor ez a kis emberke honnan tanulja meg, hogy miből lesz a kenyér?”* Ezért édesapám a jó szomszédokhoz fordult, Szentiványiékhoz, Pölöskeiékhez, Csehékhez.

Mit fordult?

Kiadott nekik!

Az aratás tanulása a legegyszerűbb munkával kezdődött, a kötélterítéssel. Ez a művelet azt jelentette, hogy a kaszások után mentek a marokszedő lányok, azok sarlóval valamint a lábuk és a kezük segítségével fölszedték a lekaszált, fekvő gabonaszálakat. Az előre leterített, ugyancsak gabonából sodort „kötél”-re tették az összeszedett gabonát, és egy kis hegyes fadarab segítségével ügyesen körbetekerték. Ez lett a kéve.

A kévéket aztán bizonyos rend szerint kereszt alakba rakták úgy, hogy a gabonaszálak szemes feje összeért. Ezek voltak a kereszttek vagy kepék.

Itt jut eszembe egy gyönyörű, bakonyi magyar népdal:

„A bableves, darás tészta	(d l' smf s d d)
lement a folyóra innya.	(s m' frmd s s)
Se nem túró, se nem darás,	(s m fmrd s l)
egye meg az eső kaszás.”	(r'd smls d d)

Minél nagyobb volt a búzaföld, annál több kaszást kellett biztosítani az aratáshoz. A kaszások egymástól egy-két lépéssel elmaradva ütemre vágták a gabonát abban a tempóban, amit az első kaszás diktált. Az első kaszástól a másodiknak, majd a másodiktól a harmadiknak nagy szégyen volt lemaradni.

Ebből adódott, hogy zsványan nem a legdolgosabbat tették meg első kaszásnak. Ezért van a népdalban is, hogy ne a húst és a tartalmas ételt egye meg az első kaszás, hanem a se nem túróst, se nem darást, vagyis a meztelen tésztát, hogy ne legyen kedve és ereje nagy tempót diktálni a kaszásoknak.

Így írás közben, mint egy látomás, bevillan egy kép: kint vagyunk a mezőn, egy felhőcske sem takarja a delelő napot, az egyre kibírhatatlanabbul perzsel, és egyszer csak elkiáltja valaki magát:

– Jönnék!

Minden tekintet a poros útra terelődik, néhány másodpercre megáll a kéz, és gyönyörködünk a látványban: egy kis meztéllásbas asszonycsoport közelít alig észrevehető porfelhőt teremtve maga körül, gondosan egyensúlyozva a fejükön lévő zsomport... Csípőjük olyan finoman billeg a távolban, mint-ha valami tündértáncot lejténének, hajszálpontos koreográfiaját...

Aztán az egyetlen, hatalmas öreg akácfa árnyékába húzódunk, lekerülnek a zsomporokról a hófehér, kikeményített konyharuhák, és megkezdődik komótos lassúsággal, a keresztvetéssel induló és végződő falatoztatás, az asszonyok gyönyörűségére. Mert az igazi asszony annak örül, ha ízlik és eltakarodik az étel...

Aztán a jó, kiadós pihenő után, adomázgatva, élcélődve, kuncogva újra indul a gépezet szürkületig.

(Manapság naponta kapunk hírt a médiától a veszedelmes, delelő nap keltette UVB sugárzásról. Vajon honnan sejtette a magyar paraszt már 50-60 évvel ezelőtt, hogy mikor kell az árnyékba húzódni?)

Másnap aztán következett az asztagrakás. Ez úgy történt, hogy a szekérnek ki kellett mennie a földre, a kereszték sora közé beállni, majd egyenként, három-négy méter magasan felrakták rá a kévét, bejártak a paraszti ház udvarába, és egy fölsepert, szép tiszta, egyenes helyre elkezdtek lerakni a kévét.

Ebből lett aztán az asztag. Oldalába a harmadik-negyedik szekérszállítmány után „állást” kellett csinálni. Ez két, az asztag oldalába ferdén beszúrt erős, de nem vastag, kihegyezett fagerendából állt, amire keresztben egy szál deszka került. Erre állt egy erős legény, háromágú vasvillával, és kapta el a feléje dobott kévét, maga mögé dobta, s ott egy asztagrakó szép rendben, pusztá kézzel, egymáshoz illeszkedően rakta a kévét.

Az asztag lassú növekedése rendszerint még egy állást tett szükségessé, úgyhogy a kéve akkor már a szekérről röpült az első álláshoz, az első állásból röpült a második álláshoz fölfelé, onnan röpült hátra az asztagrakóhoz. Ebből következik, hogy rendkívüli ügyesség kellett a kéve elkapásához, ugyanis a felfelé érkező kéve holtpontját nem szabad volt megvárni, hanem még a felfelé repülés fázisában kellett elkapni és

repíteni tovább. Ha véletlenül ezt a tempót az állásban lévő nem tudta eltalálni, és még egy kis eső is volt, a kéve irtózatossá neheznek bizonyult. Na, hát az egyik ilyen állásban találtam magam a kötélterítés után, és bizony nem szégyellem bevallani, az első napokban eltörött a mécses otthon, és kértem édesapámat, hogy mentessen föl ez alól a munka alól, mert én ezt nem bírom. Édesapám erre azt mondta:

– Nem változtatjuk meg az ígéretünket kisfiam, mert magyar ember ha elszegődött, nem vonja vissza a szavát! Ezt most már bizony, ha törik, ha szakad, végig kell csinálnod!

Ahogy telt az idő, egyre gyakrabban dicsérgettek az emberek, hogy: „Jaj de ügyes vagy, Kiskálmán, jaj, de erős vagy, Kiskálmán!” Szóltak édesapámnak, hogy ezt a gyereket jövőre is kérik és így lassan megbarátkoztam a munkával és a szomszédokkal.

A kegyetlen munka mellett a sok évődés és viccelődés során, egyre jobban kezdtem érezni magam ezek között a nagyon egyszerű, szorgalmas, keménykötésű, tisztességes, végtelen bölcsességet és nyugalmat sugárzó emberek között. Egyetlen rövid kis adalékként jut eszembe, mikor Cseh János bácsi azt mondja:

– Na, Kiskálmán, oszt át tunnád-e ugorni ezt a szép szalmaszálat?

– Át én bizony! – vágtam rá öntudattal.

Erre a János bácsi gondosan odaillesztette a ház oldalához a szalmaszálat, és csak annyit mondott:

– No, akkó, rajta!

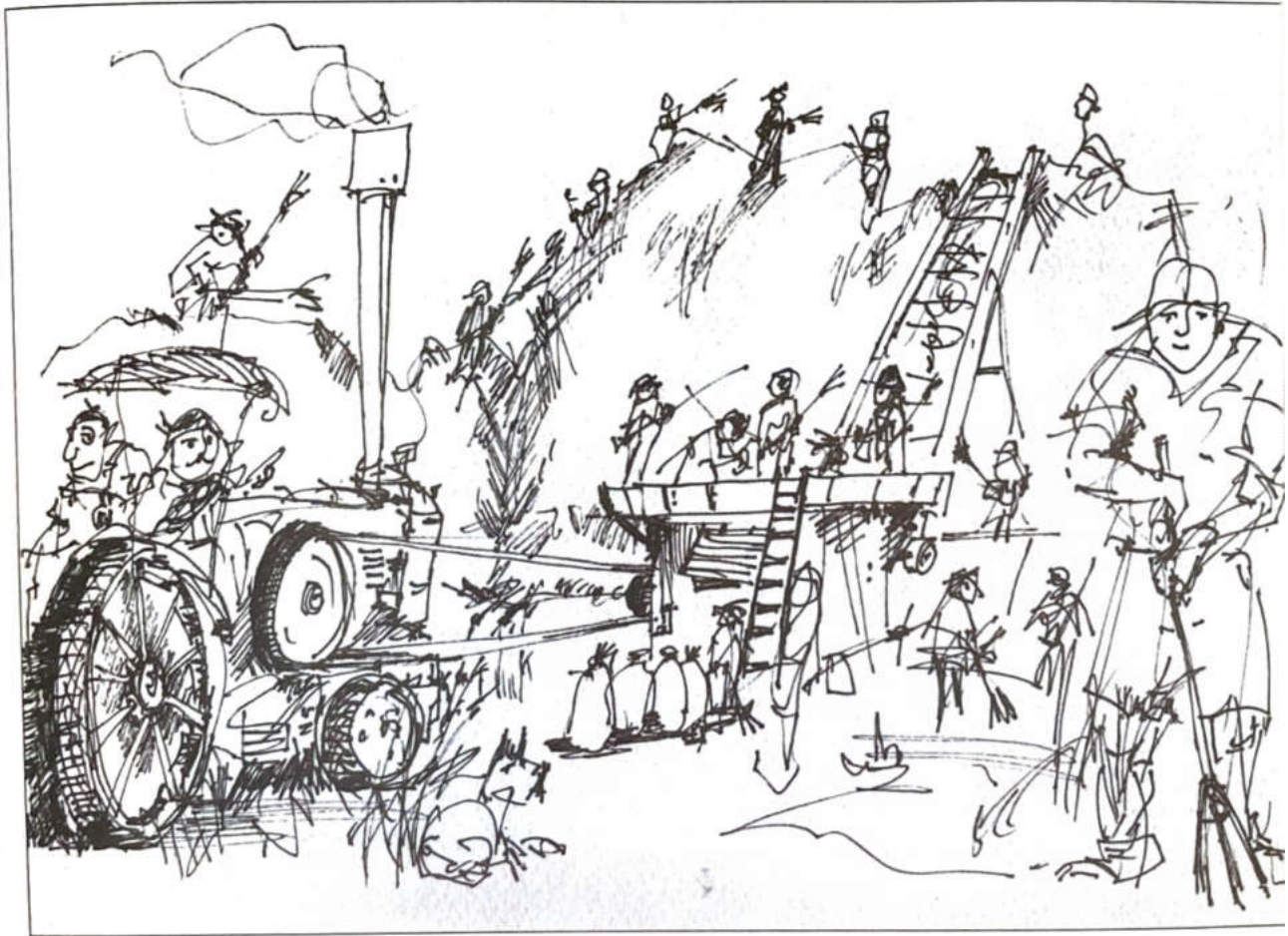
Megsemmisülve nézegettem a falhoz simuló szalmaszálat, és hallgattam, ahogy jóízűen kinevetett, majd azt mondta meleg, barátságos hangján:

– Ne feledd Kiskálmán, mindig csak azt ígérd meg, amit biztosan be is tudsz tartani.

Mikor vége lett egy-egy igazán nehéz nyárnak, bizony be-
vallom, győri környezetem nem tudta pótolni hiányukat.

Köszönöm nekik!

Azóta is hiába próbálok itthon patonai recept szerinti
bablevest, dödöllét vagy krumplispogácsát készíteni, még csak
megközelítőleg sem sikerül eltalálnom. Gondolom, hiányoz-
nak hozzá a drága patonai cserzett arcok, a tiszta, magyarul
érző szívek, meg fűszernek a patonai mező illata.

18.

Sándor öregapám

Anyai öregapám Sándor Vince, úgynevezett amerikás magyar volt. Szakmáját tekintve bognár, de Lovászpatonán ebből a mesterségből nem tudta eltartani a családot. Elképesztő fizikai erővel rendelkezett, és dermesztő, fékezhetetlen indulatok feszültek benne. Képes volt a padlásra fölvenni a vállán négy teli búzászsákot úgy, hogy mindkét vállán volt egy-egy zsák, s rajtuk keresztbe téve még kettő. Ha az erdőn fát vágtak, és a kidöntött fát fel kellett tenni a szekérre, akkor a legallyazott fának a keskenyebbik végét hárman emelték, míg öregapám a gyökeres végét egyedül.

Hát ezzel a bivalyerős emberrel történt meg az az eset, hogy disznóölés után a padláson csöpögősre felakasztott kolbászokat megdézsmálta a macska. Öregapám iszonyatos dühbe gurult, és indulatában – szokása szerint – egy literes boros üveg nyakát leharapta és csikorogva rágta porrá.

Nagy furfangokat bevetve el tudta kapni a lopós macskát, majd beletette egy zsákba.

Átjött hozzánk, és dühödten újságolta, hogy végre elkapta a tolvaj macskát, mielőtt az összes kolbászt ellopta volna. A mi udvarunkon akkor volt folyamatban a kút addig téglával

kirakott belsejének felújítása. Kútgyűrűket készítettek betonból és azokat kötéssel engedték le a kiásott gödörbe. Nahát, öregapám fogta a „zsákbamacskát” és elkezdte dühödten csapkodni az egyik kiszemelt beton kútgyűrűhöz. Minden csapásnál nyekkent egyet az a nyomorult kis állat, vinnyogott, képesztett a szerencsétlen, egyszer csak elcsöndesedett. Úgy látszott, hogy megadta magát a sorsnak.

Öregapám – ez a Góliát – beleizzadva a műveletbe letette a földre a zsákot, levette a sapkáját (még most is látom, ahogy megtörli verejtékező homlokát). Abban a pillanatban a macska kiugrott a zsákból és – eleinte ugyan egy kicsit hederegve – aztán, mint a nyíl, a kiskert ajtó felé futott és azóta sem látta senki még a környéken sem.

Lehet, azért gondozom, etetem, bolhátlanítom és kényeztetem a csatári kóborkákat, hogy öregapám nevében az utódmacskák bocsánatát kérjem. Remélem, már kiengesztelődtek...

19.

Nem hallok, Ernő bácsi!

Konzis éveimből a mai napig hihetetlennek tűnő történetet őrzök.

Ernő bácsi, a hál' Istennek ma is élő Dr. Barsi Ernő hegedűművész, néprajz- és népzene kutató szokása volt, hogy minden növendékének órabeosztását pontosan elkészítette, de sosem tartotta be.

Még most is hallok kissé érces hangját:

– Kálmánkám, akkor úgy négy óra körül várom!

Ez ment hat évig. Később jöttem csak rá, hogy ez nem rendetlenség és pontatlanság volt nála, hanem rafináltan így érte el nálunk az előttünk lévő tanítványa órájának meghallgatását, és hogy a mi óránknak is hallgatója legyen az utánunk következő művészjelölt.

Elképzelni sem tudom, hogyan vált véremmé ez a „technika”, de tanításom néhány éves gyakorlatában azon kaptam magam, hogy ritkán vagyunk tanítványaimmal négyszemközt, mert bármilyen kismértékben is, de a mai napig is van „potyázó” hallgató hegedűóráimon.

De ugorjunk csak vissza a győri zeneiskolás évek valamelyikére! Egy délután a szokásos izgalommal érkeztem hegedű órára, és látom, hogy Ernő bácsi térdén ül egy pici fiúcska, akinek vékonyka ujjacskáit igyekszik csöpp kis hegedűjén (talán 16-odos hegedű lehetett) a helyükre segíteni.

Ahogy később kiderült, ez a kicsi művészpálánta egy nagyon szegény, gyárvárosi munkásember – már nem emlékszem hányadik – kisgyermek volt, aki ezt a morzsahegedűt *egy hatalmas brácsatokban hozta órára Ernő bácsihoz*. Azért abban, mert azt a tokot valakitől ajándékba kapták. De hát tok volt az, és kit érdekelt, hogy mekkora. (Ez a brácsatok kb. akkora volt, mint a pöttömke magassága).

Mosolyognivaló volt, mikor a hegedűóra befejeztével együtt lehetett látni „őket”, amint igyekeztek túllenni a hatalmas párnázott ajtón.

Különlegessége volt ennek a vézna fiúcskának az aránytalanul nagy, gömbölyű, kopaszra nyírt fején mélyen ülő értelmes, kissé kidülledő, fényes szempár, amely végtelen ragaszkodással és szeretettel csüngött Ernő bácsin.

Megérkezésemkor éppen azt a nagy pillanatot csíptem el, amikor a lerakott bal kéz ujjacskához a jobb kéz vonóhúzása társult, először Ernő bácsi segítségével, majd azzal a mindenható mondattal, hogy:

– Antikám, most nem segítetek, csináld ügyesen egyedül!

És Antikánk legalább másfél centivel följebb rakta a mancsát, majd „bazedovos” nagy szemével kérdőn nézett Ernő bácsira. Tekintete azt jelentette: „*Jó volt ez így Ernő bácsi?*” Erre a ki nem mondott kérdésre Ernő bácsi kérdéssel válaszolt:

– Kicsi Anti! Ez nagyon hamis! Nem hallottad?

Anti válasza nem késlekedett:

– Nem hallom, Ernő bácsi! – és már gurultak is a hatalmas könnyecseppek a pici hegedűre...

Na, ennyi kellett csak Ernő bácsinak ahhoz, amit szintén már csak később, felnőtt fejjel értettem meg, hogy a született, tökéletesen a hegedülésre illő mancsok mellett, egy zenetanulásra nem egészen alkalmas, ugyancsak pallérozásra szoruló zenei hallást fedezzen fel. És eztán következett a bámulatos pedagógiai munka, ami jó néhány hónapig tartott el: milliméterről milliméterre rögzíteni a hangok helyének biztos érzetét a hegedűn, társítani a hangmagasságokkal. Így ennek a csodatévő, iszonyú türelmet igénylő, az eredményében megszállottan hívő tanári munkának hosszú ideig bámulója lehettem.

Emlékszem, később aztán Antikától hallottam Bach: Parasztkantátájának egyik kristálytisztán megszólaló részletét. Az eredmény Kodály hitét igazolta: a botfűlű ember ritka, mint a fehér holló!!!

És a hatalmas szemekben akkor nem a „*Nem hallom, Ernő bácsi!*” könnycseppjei, hanem a „*Köszönöm, Ernő bácsi*” örömkönnyei ragyogtak.

Néhány év elteltével a konziban igyekeztem Ernő bácsihoz, és a párnázott ajtók ellenére az egyik tanteremből feltűnően szép billentésről árulkodó, értelmesen frazeált zongorázás szűrődött ki.

Megálltam, gondoltam hallgatózom egy picit. Vége lett a darabnak, és a zongorázó újra előlről kezdte játszani az egyik Bach kétszólamú invenciót. Igen ám, de kis szekunddal magasabban!!! Erre ott ragadtam az ajtónál, és csodák csodájára a harmadszori játék még egy kis szekunddal magasabban kezdődött...

Nem bírtam ki, óvatosan benyitottam, hogy meglessem, ki ez a hatalmas koncentrációra képes, kapásból transzponálni tudó zseni: az Antikából Antallá serdült pianista lett, aki úgy belemerült a zongorázásba, hogy észre sem vette, mikor rányitottam...

A nemzetközi karmesterversenyeken az az egyik feladat, hogy valamelyik nehéz nagyzenekari kompozíció egyik ütemében (például a többszólamú fúvós részleg valamelyik hangszerének egyik szólamában) a hangszeres művész szándékosan hibát ejt, amit a versenyző karmesternek észre kell vennie a próbán, és ki kell javítania.

Telt-múlt az idő, ezalatt Anti a Zeneakadémián elvégezte a karmester szakot, és egy csapásra a fiatal magyar karmesterek élvonalába került.

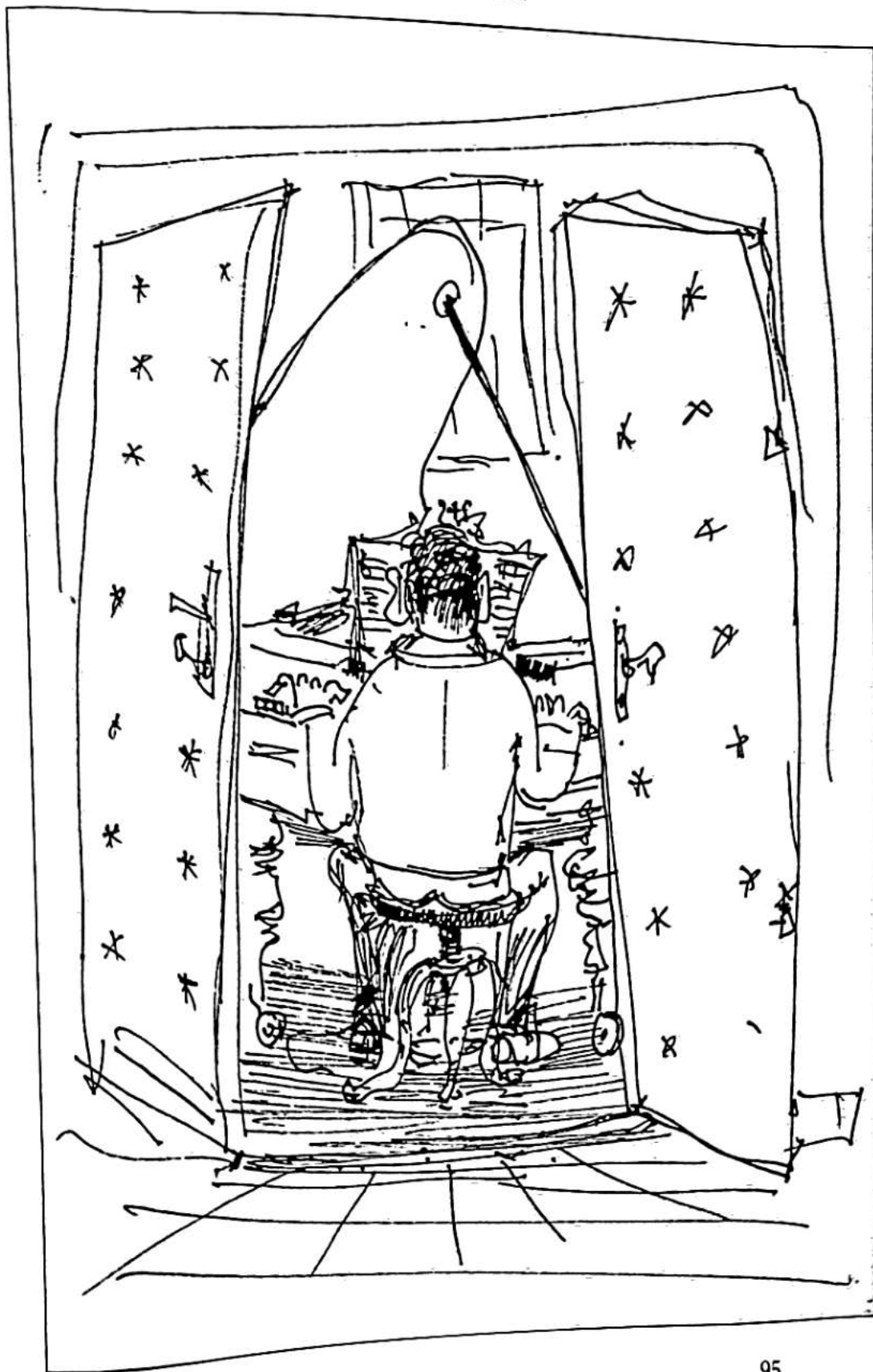
Történt, hogy lehetőséget kapott a római nemzetközi karmesterversenyen való részvételre. És láss csodát: a „Nem hallom, Ernő bácsi” szárnyai alatt növekedett Jancsovics Antal megnyerte a római karmesterverseny első díját...!

Nem tudom, Antinak (akivel később jó barátságba kerültem) mi maradt meg Ernő bácsi hegedűóráiból, csak azt tudom, hogy Ernő bácsi minden egyes születésnapjára, névnapjára a mai napig megemlékező összejövetet szervez a volt növendékek köréből.

Tudja, nem tudja: az biztosnak látszik, hogy lelkében hordozza Ernő bácsi hegedűóráinak varázsát...

Ahogy én is...

Nem hallom, Ernő bácsi!

20. *Lopás*

1959-et írtunk, amikor Veszprémbe kerültem hegedűtanárnak. Igen nehéz albérletes évek követték egymást. Az akkori társadalom egyik alapvetően súlyos gondja a lakáskérdés volt. Hat, nyolc, tíz évig kellett egy-egy lakáskiutalásra várni, ami nemcsak rászorultság, de jó kapcsolatok eredménye is lehetett.

Valami csoda folytán egy másfél szobás lakás kiutalásához jutottam, aminek az örömét manapság már el sem tudjuk képzelni.

A félig kész tömbházak bejárata még nem volt zárható, a lakások ajtaja, ablaka még hiányzott, mikor már tudtuk, hogy hányadik emelet, hányas számú lakása kié lesz. Így a szabad esték programja volt, hogy a leendő tulajdonosok bejártak a házakba, és nyomon követték a lakásokban folyó munka fázisait. Boldogan újságoltuk egymásnak, a későbbi szomszédoknak, hogy:

„Nálunk már fenn vannak a csapok!”,

„Nálunk már két szál dróton ugyan, de ég a villany!” stb.

Az egyik ilyen esti látogatásom során észrevettem, hogy a konyhába már a gáztűzhelyet is bekötötték.

Igen ám, de egyetlenegy csavaró sem volt rajta, valaki min-det leszedte. Panaszkodtam a szomszédoknak:

„Nézzetek ide, valaki lemeztelenítette a gáztűzhelyemet.”

„Annyi baj legyen – mondta a szomszéd – menj egy emelettel följebb, szedd le a csavarókat, de ne tedd rá a gáztűzhelyedre, mert megint leszedik, hanem tedd zsebre, és vidd haza őket!

Nagy nehezen bár, de megtettem...

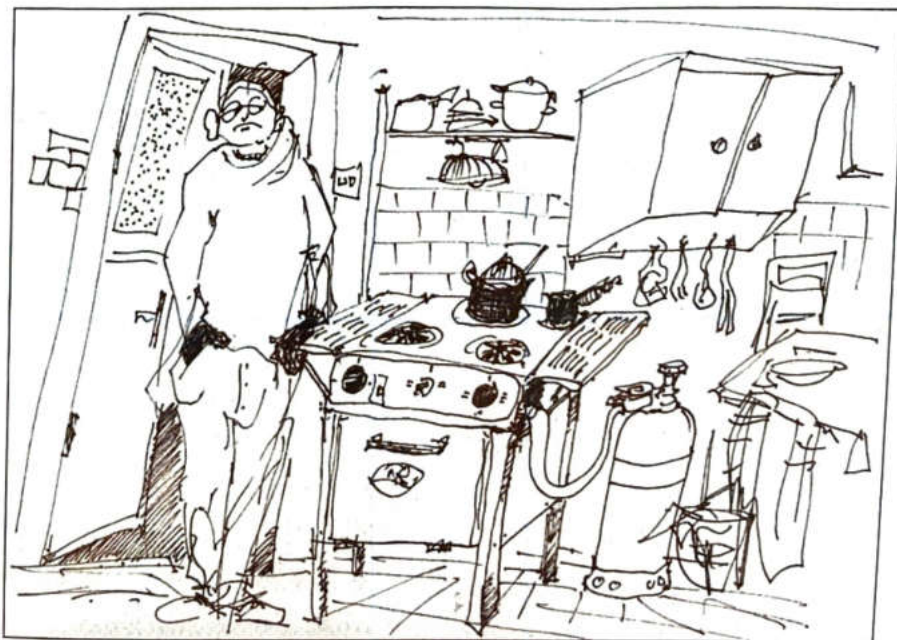
Hazafelé menet a négy vagy öt fekete bakelit kütyü szinte kiégette a zsebemet.

Valakit megloptam...

Pokoli éjszakám volt, nem tudtam elaludni, forgolódtam, hirtelen elhatározással felöltöztem, és éjnek idején egy kis villanylámpa segítségével visszavittem és visszadugdostam a lelopott összes csavarót.

Arra már nem emlékszem, hogy az én gáztűzhelyemre hogyan szereztem meg a rávalókat, de valahogy megoldódott. Még ma is, mivel egyszemélyes háztartást vezetek, minden egyes sütés-főzésnél eszembe jut, hogy mi tagadás, egyszer loptam!

Most jut eszembe, hogy ezt azóta sem gyóntam még...

21.

Foghúzás

Mesébe illő foghúzásom elmesélése előtt eszembe jut Török Rezsőnek a régi foghúzások iszonyatosnak tűnő leírása, amely szerint – hiszen Magyarországon tudomásom szerint, nyolcvan-kilencven évvel ezelőtt még nem voltak fogorvosok – a fodrászok és kovácsok voltak a régi Magyarország „foghúzó bajnokai.” Török szerint, a falusi fodrászok foghúzó székének ülőkéjén, jó öklömnyi lyuk volt, és olyan magas lábakra építették rá az ülőkét, hogy egy közepes termetű borbély inas elférjen alatta. Török novellájában részletes leírást találunk arról, hogy ez a műtét hogyan is zajlott: a „páciens” megmutatta a fájós fogat – nem úgy, mint a kovácsnál, hisz annak fogója az emberi fognál jóval szélesebb volt ezért csak körülbelül kellett tudnia a fájós fog helyét – a borbélymester ráhelyezte a fogót és elkiáltotta magát:

– Rajta fiam, Kába!

Erre Kába egy suszter árral a szék lukján erőteljesen feldöfött és mesteruramnak csak annyi volt a dolga, hogy a fogót teljes erejéből egy helyben tartsa. Ugyanis a szerencsétlen áldozat a nem várt, éles fájdalomtól hatalmas ugrott és így saját fogát kirántván huppant vissza a lyukas székre.

Na, ennek a technikának valamiféle ügyes kombinációjával volt „szerencsém” találkozni Zircen.

Aki rászánta magát e novella elolvasására, annak hadd írjam körül, hogy miként vetett a sors Zircre. Utolsó éves tanárképzős hallgató voltam a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (ma zeneművészeti egyetemi) győri tagozatán. A Veszprémi Zeneiskola akkori igazgatójától maximális bizalmat kaptam, hisz még csak utolsó éves voltam a tanárképzőn, de már kinevezett tanárként taníthattam az iskolában és egy szűkös kis albérletben laktam a Jókai utcában. Hetenként egyszer kellett már csak Győrbe utaznom, de az a néhány kötelező óra igen nagy áldozatot kívánt tőlem: éjjel három órakor indult a vonatom Győrbe és reggel háromnegyed nyolckor érkeztem meg. Rendszeresen egyedül utaztam az egész vonaton, egy nagy táska könyvvel, kottával és a hegedűmmel felszerelve. A vonat kerekeinek csattogása közben készültem a pedagógiai tárgyakból, majd előkerült a hegedű és néhány órát gyakoroltam a fülsiketítő zajban. Az arrafelé beosztott kalauzokkal, mint régi ismerősök köszöntöttük egymást, beszélgetéssel, viccelődéssel fűszerezve a találkozást. Győrből visszafelé, mintha a nagy vekkerórát valaki fejtetőre állította volna, este háromnegyed nyolckor indult vissza a vonat és éjjel három órakor érkezett Veszprémbe, de akkor már szunyókálással tarkítva. Ez valamivel hosszabb volt, mint az odaút, mivel a 424-es Varsányban már „megszomjazott” és egy nagy fekete csőből tankolt föl vízzel.

Abban az időben (1959-et írunk), szó sem volt helyijáratos autóbusról, de hosszú ügyeskedés után, a két-három veszprémi taxiból el lehetett csípni egyet, aztán az albérletben kicsomagolás, cicamosdás és futás vissza az állomásra (kb. 8 km), és indulás a fél hetes vonattal Zircre. Ott akkor már a Békefi Antal vezette szimfonikus zenekar működött és után-

pótlására gondolva, a zirci kultúrház zenetanításra alkalmas helyiséget biztosított, és ide kértek fel hegedűtanárnak.

Lassan-lassan az akkor még kicsi falu sok ismerőst és jó barátot hozott az életembe. Nagy szeretettel emlékszem a kultúrházban lakó gondnokékre, Dezső bácsira és feleségére Cemikére, akikhez őszinte barátság fűzött és szinte otthonra találtam náluk. Két nagyszerű fiúgyermekük volt Dezső és a kis Vili, akit csak Alinak hívtak, és aki megdöbbentő nagy tehetséget mutatott a zenetanulásban (később fel is vették a győri konzervatóriumba). De aztán mégsem ment zenei pályára, hanem csodálatos ügyességű műbútorasztalos vált belőle, aki többek között az európai hírnév zirci apátsági könyvtár szekrényeinek, tablóinak restaurátora lett.

Figyelem! Foghúzásom története most kezdődik! Békés vasárnap délután van Zircen. A kultúrházban Horváth Lacika csetlő-botló hegedülését hallgatom, és hirtelen valami elképesztő erejű fogfájás tör rám. Rohanok Dezső bácsiékhoz:

– Segítsetek, csináljatok valamit, mert megőrülök!

Dezső bácsi tekintetének állandó zsványsága, most fokozódni látszott és csak annyit mondott:

– Gyere, igyekezzünk!

Néhány perc múlva ott találtuk magunkat Jenei Béla lakásán, aki valami fogász, fogtechnikus, vagy valami ilyesmi volt. Különös szag volt a lakásban, valami vegyszerszag féle, és körüllengte Bélát, ahogy a foltos, eléggé elhanyagolt valamikor fehér színű köpenyében megjelent. Rendkívül kedvesen fogadott, pillanatok alatt egy pálinkás butykos került elő, töltött és nagy szakszerűséggel mondta, hogy öblögessek a pálinkával, és utána nyeljem le. Megjegyzem, soha nem ittam pálinkát, de ijedtemben és fájdalommban bármire hajlandó voltam. Az öblögetés aztán folytatódott, ki tudja hányszor, érdekes vicces történetek kerültek elő és a fogfájás egyre csillapodott.

Már az énekelgetésnél tartottunk, amikor a mi Bélánk huncutul intett a feleségének és elkezdődött a ceremónia. „Béláné” asszony rövid időre eltűnt, majd egy hatalmas II. Világháborúból ottmaradó rohamsisakkal és egy ugyancsak méretes fakalapáccsal felfegyverkezve megjelent a konyhában. Bélánk a konyha közepére igazított egy hokedlit, és lendületes mozdulattal („Tanár úr kérlek, ide foglalj helyet”!) leültetett a támla nélkülire. Hogy miért nem volt támlája, az csak később derült ki. Azért, hogy a felesége akadálytalanul mögém tudjon állni, és mozdulatlanságra tudjon ítélni. Aztán pillanatok alatt történt minden, nem úgy, mint manapság, hogy a fogorvos odaballag a fogókhoz, kiválasztja a kihúzandó fognak megfelelő pofájút, és lassú mozdulatokkal, nagy élvezettel csattogtatván nyúl bele az ember szájába... Béla nem... Bármennyire is próbálok visszaemlékezni, én a Béla kezében fogót nem láttam.

Szódásüveg fenékhez hasonló szemüvegét és bizató mosolyát még most is látom, miközben felesége a hatalmas rohamsisakot a fejemre teszi. És elkövetkezett a csoda. A Béla nem kérdezgetett semmit, hogy melyik is az a fog és nem biztatott, hogy ne félj, nem fog fájni. Semmi ilyesmi nem történt, hanem egy hirtelen mozdulattal a számban termett, a felesége egy irtózatos nagyot ütött a fakalapáccsal a rohamsisakra, mire a fejem akkorát kondult, mintha hirtelen egy hatalmas nagy harang közepébe repültem volna, és a következő pillanatban ott állt előttem Béla vigyorogva, kezében a fogamat szorító fogóval.

Hogy utána mi történt, arra már nem emlékszem, de az biztos, hogy másnap reggel Jenei Béláéktól bandukoltam a zirci vasútállomásra...

22. *Drágáim, vagy Debrecen!*

Nem tudom, melyik kóruskoncertünket hallhatta a világhírű, hatalmas tekintélyű a Békéstarhost és a debreceni Zene-művészeti Főiskolát, valamint a debreceni hivatásos Kodály Kórust (Kodály életében!!!) alapító rettegett karnagy, Gulyás György, hogy a következő mondatra ragadtatta magát, miután váratlanul Debrecenből eljött hozzám Veszprémbe:

„Életem legnagyobb kincsét, a Kodály Kórust el kell hagynom, mivel megöregedtem, és ezt ebben az országban senki másnak nem adom, csak neked. Holnapután várlak Debrecenben, bemutatlak az együttesnek, itt a három és fél szobás gumipadlós lakásod kulcsa, csomagolj, és hozd a családodat is.”

Ha az ember vágyálmai gyönyörűségébe bele tudna pusztulni, akkor én közel voltam hozzá. Megérkeztem Debrecenbe, kalapáló szívvel mentem a kórus székházába, Gulyás bemutatott, megtapsoltak (már ismertek a debreceni kórus-versenyekről, meg egy volt tanítványom is köztük énekelt), és a próba első része utáni szünetben ott akartam maradni beszélgetni a kórustagokkal. Gulyás ezt észrevette, belém karolt és kivitt a teremből, mondván:

„Te karnagy vagy, és nem beszélgetőtárs. Majd ha lesz valami fontos mondanivalód, akkor közöld velük, de ne beszélgess fölöslegesen.”

Hát, kegyetlenül kemény ember volt, az biztos. Ez a jelenet engem nagyon mellbevágott. Másnap visszautaztam Veszprémbe, és arra még emlékszem, hogy egy egész jelentős csoport kísért ki az állomásra Debrecenben. Ott aztán a vonatvárás alatt kicsit kibeszélgettük magunkat.

A baj akkor következett be, amikor távozásomat hosszas vajúdás után veszprémi kórusomnak bejelentettem.

Néma csend volt, meg nem egy, aki sírt is. Azt éreztem, hogy megértik ugyan, hogy felelős vagyok családom hogylétéért, de a magas fizetésű, csábító debreceni ajánlat mégsem fér a fejükbe.

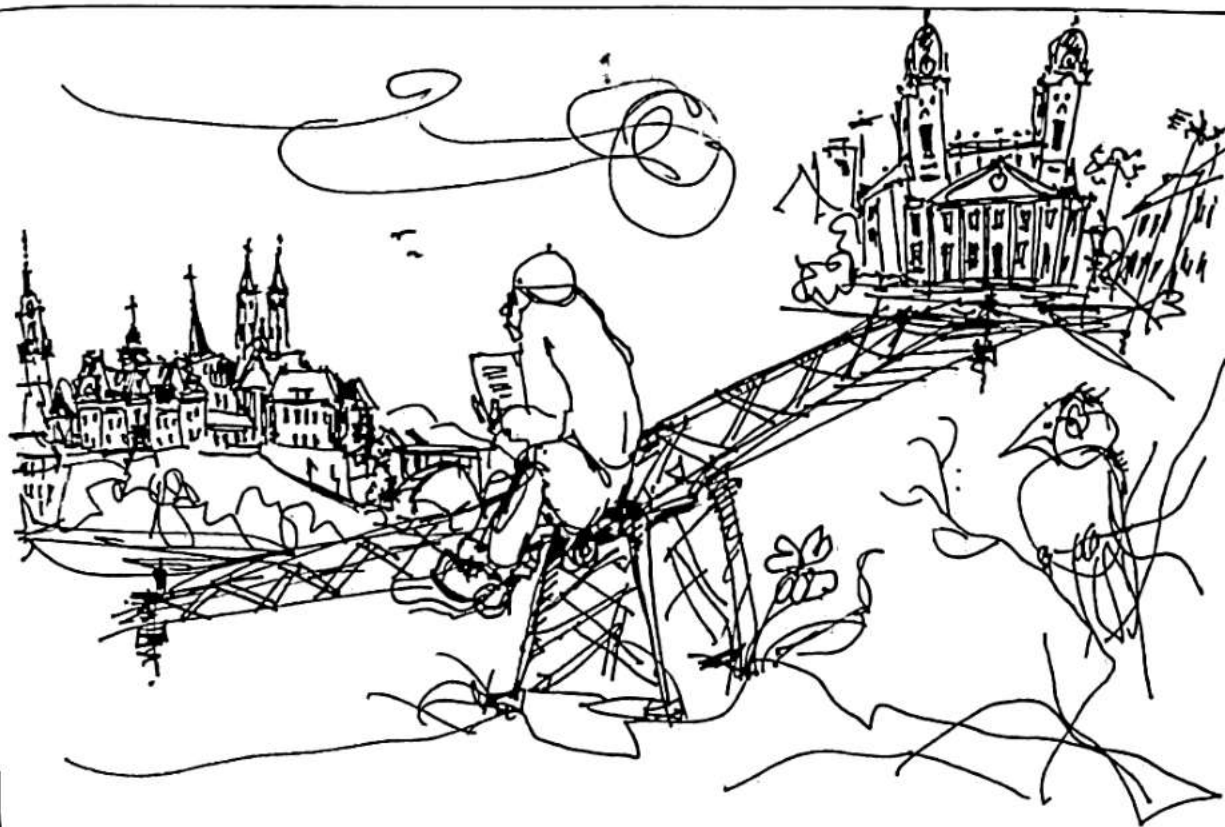
Abban az időben a legfőbb hatalom a Megyei Pártbizottság volt, a híres, később hírhedt Pap János első titkár (majd belügyminiszter) regnálásával. Tudtomon kívül a kórus küldöttsége őt választotta orvoslásra és petíciójukat mintegy ötvenen írták alá, aminek lényege volt: *kéri, ne engedjenek el Veszprémből.*

Néhány nap múlva meg kellett jelennem a Megyei Pártbizottságon, ahol kérték, mondjam el őszintén, miért akarok elmenni Veszprémből. Elmondtam, hogy pici a lakásom, nem tudok az európai kapcsolatunkból adódóan karnagy kollégákat vendégül hívni, nem jut pénz megfelelő szakkönyvekre, kottákra, nincsen igényes technikai apparátusom stb.

A beszélgetés után néhány nappal felhívott az Ingatlankezelő Vállalat igazgatója, Kovács elvtárs, beültetett egy autóba, és körbevitt a városban. Öt gyönyörűbbnél gyönyörűbb fekvésű, nagyméretű lakást mutatott, hogy azokból válasszam ki a legmegfelelőbbet.

A kiválasztott lakást kívánságaim szerint néhány hét alatt átalakították, felújították a fűtést, világítást, pincét, padlást, tetőszerkezetet, úgy dolgoztak az emberek, mint a villám. Amikor Gyurka bácsinak (Gulyás György) bejelentettem, hogy maradok, csak annyit mondott a Bibliából idézve: „Uram, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.”

A Kórusommal való – lassan ötven éve töretlen – csodálatos kapcsolatom pedig azt mondatja velem, hogy nem tudom, hol lennék már a professzionista úton, de semmit nem bántam meg, és sokszorosan visszakaptam tőlük, hogy nem adtam el őket – a Bibliánál maradva – egy tál lencséért!

23.

Vili

Az érettségivel kapcsolatos riogatás, a sok-sok mendemonda az elnök személyéről, embertelen szigoráról, sőt vérszomjáról terjengő mindenféle szörnyűség már hónapokkal a vizsgák előtt rettegésben szokta tartani a már majdnem felnőtt, de mégis gyermekes nebulókat.

Ebből az izgalmas és mozgalmas eseménykörből most csak egyetlen kis derűs filmkockát kap ajándékba a kedves olvasó annak bizonyítására, hogy az ember élete során a legriasztóbb helyzetekben is akad néhány mosolyt fakasztó pillanatot.

Görcsölős hetek után elközelgett az az idő, amelyet Kokas Rajmund tanár úr vérfagyasztó latinórái alapoztak meg: a latin szóbeli érettségi.

A zöld asztal mellett egy-egy csoportban négyen ültünk. Az ábécé szerint előttem Józsa Vili, a „szélestenyérű, fejénagy” tagbaszakadt, Nyúl községből való, igazi dolgos parasztyerek feszített. Fekete zakója alatt a fehér ing gombjai szinte a lepattanásig megfeszültek, majd elernyedtek rendkívül intenzív szuszogása ütemében. Homlokán mintha igazgyöngyök lettek volna, csillogtak a verejtékcseppek, amelye-

ket eddig egy-egy meccs alkalmából, az osztály futballcsapatának válogatott, jobb bekket is meghazudtoló betonfejesei maszatoltak szét.

Vagyis röviden fogalmazva, izzadós volt a drágám, és ez a tulajdonsága majdnem mindig a homlokán ütközött ki. Talán ezért viselt a fején 4 sarkán csomóra kötött zsebkendőt. (Ezt a technikát padtársamtól, Szalay Tónitól leste el.) A kapu előterét aztán foggal-körömmel, nagy lomhán, testi erejét is felhasználva védte, nehogy a labda a hatalmas ádámcsutkájú, hórihorgas Milanovics Jancsi hálójában kössön ki.

A következő események megértéséhez szükséges még egy kis kitérőt tennem. A „felszabadító” szovjet csapatok megjelenése előtt az a hír terjengett, hogy a szovjet katonák ellátása rossz, éheznek, ezért ha egy falut útba ejtenek, minden enni- és innivalót elkoboznak. Ajánlatos hát a konyhakertekbe mély gödröket ásni, és a tartós élelmiszereket (sonka, kolbász, szalonna, disznósír, disznósajt, lekvárok, liszt, cukor stb.) ezekbe megfelelő csomagolással elrejtetni és megvárni, míg a harcoló alakulatok átvonulnak a falun.

Igen ám, de nem kellett sok idő, hogy a szovjet katonák rájöjjenek a turpisságra, és több méter hosszú, kihegyezett, erre a műveletre kitalált célszerszámmal kezdték el a házak konyhakertjeiben az ágyásokat szurkálni. Így az elásott ládákön vagy zsíros edényeken koppant a dárda, és jött az utasítás kézzel-lábbal történő magyarázattal színezve:

– Papa, davaj!

Ami tolmács nélküli fordításban azt jelentette, hogy:

– Papa, hozd az ásót, és szedd ki amit eltemettél!

És megkezdődött a sonka elpusztítása, sok esetben baracklekvárral (!) (Ha nem látom, nem hiszem el!!!)

No, most hirtelen nagy ugrással ismét a latin érettségien ülünk, a nyelvtani tételek kísérőjeként egy-egy melléktétel is

tartozott, amit azért hívtunk „régiségtani” tételnek, mert a régi Róma állami berendezkedésének törvényeit, szokásait, a római élet jellemzőit mutatta be aránylag részletesen.

Vili éppen ezzel a tétellel küszködött, de a lefordítandó latin mondat közepén a thesaurus szó (magyarul: kincs) nem akarta megadni magát a verejtékezése csúcspontján lévő Vilinek.

Hatalmas tenyerét ökölbe szorítva törte a fejét, de hasztalan, nem jutott eszébe a „kincs” szó. Kokas tanár úr – talán életében először – megszánta Vilit, és kisegítő kérdésekkel próbálta rávezetni a szó jelentésére:

– Miből van sok a gazdag embereknek?

Vili szája néma maradt, tekintete pedig egyre jobban elsötétült.

Jött a következő mentő kérdés, amit Kokas tanár úr (már csak Vilihez bizalmasan közelebb hajolva) a szokottnál is csendesebben mert csak megkérdezni:

– Kedves Vili! Mikor a szovjet csapatok bejöttek, mit ástak el édesapádék otthon?

Vili tekintete a pillanat tört része alatt fölragyogott, ültében is kiegyenesedve, húsz centit nőve, magabiztosan, diadalmasan, jó hangosan, mint egy győztes hadvezér vágta rá a szorinte egyetlen lehetséges megoldást:

– A SUNKÁT!

Az érettségiztető tanárok összenéztek, diszkrét, félrefordított tekintettel, az arcukon bujkáló mosolyt eltakarva hallgatták Kokas tanár úr szavait:

– Jól van, Vili! Végeztél! Elmehetsz!

(Szerintem Vili élete végéig nem jött rá, hogy a thesaurus szó nem sonkát jelent...)

24. *Kispéc*

Gondolom, minden kis faluban az idők folyamán kialakul egy bizonyos rétegződés, amely körülírja és pontosan meghatározza a családok ranglétrán lévő elhelyezkedését. Lovászpatonán Glatzék a három fiúgyerekkel: Dadlival, Lacival és Józsival a felső szférában helyezkedtek el.

Dadli volt közülük talán a legvagabundabb, erős, jó dolgos, jó humorú, a falusi lányok kedvence.

Laci tanítóképzőt végzett, később általános iskolai testnevelő tanár lett Balatonfüreden, akinek legendás óráira a Testnevelési Főiskola tanítási gyakorlatra küldte hallgatóit.

Egyébként a Győr megyei miniközségben, Kispéc faluban kezdte meg tanítói működését. Balatonfüreden meggyökerezvén, mint a város díszpolgára, és különböző komoly, testneveléssel kapcsolatos kitüntetései nyomán a város vezető köreihez tartozik ma is. Ebbe az is döntő mértékben belejátszott, hogy negyedszázadig volt a nemzetközi hírű és rangú balatonfüredi Anna bál szervezője, főrendezője.

Józsi, a legfiatalabb Glatz fiú, velem együtt a győri Bencés Gimnázium tanulója volt (mindössze ketten voltunk Lovászpatonáról), de két osztállyal feljebb járt nálam. Vékony, fehér

bőrű, szép barna, hullámos hajú, nyurga, hosszú lábú fiatalember volt a Józsi, a Glatz fiúk legszelídebbike, én pedig nála jóval alacsonyabb, tömzsi, rövidebb lábú, nyüzsgő legényke. (Ennek a későbbiekben nagy jelentősége lesz.)

A háború befejeztével, de még a Rákosi forint megjelenése előtt a millpengős világban ott tartottak a bérek, hogy egy havi keresetből csak nevetséges dolgokra futotta, például egy doboz cigarettára, vagy négy-öt csomag gyufára. Emberek mentek tönkre, vállalatok semmisültek meg; a pénzt felváltó cserekereskedelem, a zsír, a tojás, a cukor, a szalonna, az ágynemű, a törölköző vette át a hatalmat.

A lovászipatonaiak a falutól kilenc kilométerre lévő gödrös, zötyögős, veseköveket elhajtó makadámúton érték el a gyömörei vasútállomást. Sose felejttem el, mikor édesanyám vasúti menetjegyet vett Győrbe, a jegyen egy nagy „24 km” felirat éktelenkedett, ami a Gyömöre és Győr közötti távolságot jelezte.

Mivel az iskolai vakáció beköszöntével a vonatok még nem jártak, Glatz Józsival hosszú tanakodás után – máig sem tudom felfogni, hogy gyerekfejjel, hogyan mertünk vállalkozni erre a rémes feladatra – kis motyóinkat egy hátizsákszerű szatyorba nyomorgatva gyalog vágtunk neki az emberpróbáló 24 km-nek. Győrből Lovászipatonára, illetve Gyömörére, a vasút mentén gyalog...!

A borzasztót az jelentette, hogy a vasúti talpfák között lévő bazaltkövekre vékony kis cipőtalpunkkal kibírhatatlan érzés volt rálépni, így kénytelenek voltunk óriásléptekkel csak a vasúti talpfák egymástól való távolsága szerint nyújtani lépéseinket. Ezt Józsi még csak-csak át tudta lépni hosszú lábaival, de én, a kis tömzsi birkózópalánta sehogy se tudtam megküzdni a természethez nem illő lábnyújtogatósdival. Ezért időnként hol a bökös bazaltkövekre, hol a fölforrósodott

vasúti sínre kényszerültem lépkedni. Tömény kínlódás volt... Már éppen a végső elkeseredés állapotába jutottam, amikor Józsi hirtelen megállt, homlokára csapott:

– Te Jó Isten! Hát idenézz! Itt az útkereszteződésben van egy tábla! Kispéc hat kilométer! Hát itt tanítóskodik az én Laci testvérem!

Induláskor nem jutott eszünkbe enni- és innivalót tenni szütyőinkbe. Ezért történhetett, hogy mikor a Kispéc táblát megláttuk, az evés-ivás reményében hirtelen olyan éhség és szomjúság vett rajtunk erőt, hogy azt az érzést, ha lennének ellenségeim, nekik sem kívánnám.

Na, le a talpfákról, rá a poros földútra, irány Kispéc és Glatz Laci.

Fölösleges ecsetelnem mekkora meglepetést okoztunk Laci számára. A pici, takaros tanítói legénylakás egyszerre egy mentő oázissá változott. Emlékszem, Józsi a hátáról le sem vette motyóját, lerogyott egy székre és menten elaludt.

Lacit nagyon szerették a faluban, így az ínséges időkben ellátták mindenféle finom ennivalóval. Kis idővel érkezésünk előtt a szomszédasszonya éppen egy hatalmas, kemencében sült kenyérrel kedveskedett neki.

Nem kellett a szót szaporítani, kenyérvágó kést fogott a kezébe és középen két egyenlő félre vágta a hatalmas, malomkő nagyságú, még langyos kenyeret. A pici, hűvös spájzából hozott egy pecsenyezsírral teli cserépbögrét, s a körülbelül fél méter hosszúságú kenyérszeletet jó vastagon, alaposan megkente vele, majd rászelt egy adagot a kertből frissen főlhúzott csoportthagymából...

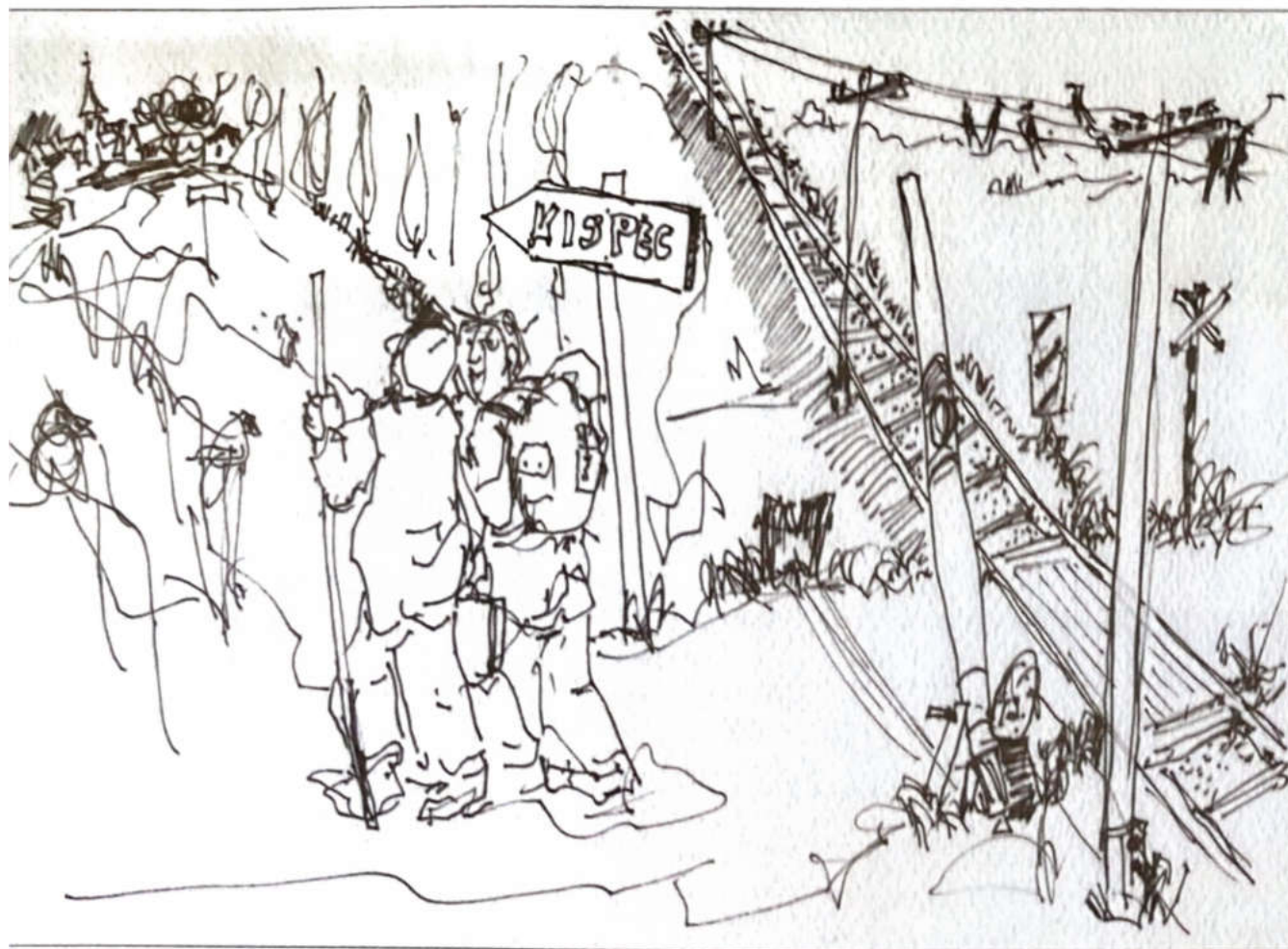
A többit nem részletezem, mert mesének tűnne, nem valóságnak. No meg hát bármilyen gyönyörű is a mi anyanyelvünk, de azok a szavak, amik az akkor átélteket kifejeznék, bizony hiányoznak belőle.

Két kézzel fogtuk, tartottuk a szivacszerű, rugalmas, hófehér, hatalmas karéjt, és akárhogy is erőltetem, az emlékezés nem tud válaszolni rá, hogy mennyit pusztítottunk el ebből a mennyei finomságból.

Kedves Laci! Lehetsz Te hetvenhétyszer kitüntetett testnevelő tanár, lehetsz Te Balatonfüred díszpolgára, lehetsz Te a pompás, káprázatos Anna bálok főrendezője... Nekem Rólad először mindig az a csodálatos, hatvan centis zsíros kenyér jut az eszembe...

Ma már nem merném, mert tudod, a cukormérő kegyetlen jószág, akár a mikrofon...

De azért még egyszer köszönöm...!

25. *Csoda?*

Egy nagyszerű tanítványomtól, aki minden versenyét nívódíjjal nyerte, hegedűs tanulmányai befejezésekor búcsúzóul igen kedves ajándékot: egy programozható, meg egyébként is mindentudónak számító vonalas telefonkészüléket kaptam. Emlegetése azért fontos, mert ennek a kis írásnak a főszereplője lesz.

Egyszerű kis telefonom lecserélése reményében rávetettem magam a használati utasításra, melyben többek között az állt, hogy a három általam kiválasztott legfontosabb telefonszámot be lehet programozni a készülékbe. A szám így anélkül hívható, hogy tárcsáznék, csak meg kell nyomni egy pici zöld gombot.

Ahogy visszagondolok, jó néhány hét telhetett el, amikor egy kósza gondolat nyomán, beprogramoztam dr. Kármán Miklós nagyszerű belgyógyász és kardiológus barátom lakásának telefonszámát is. Későre járt már az idő, gondoltam, másnap majd kipróbálom, vajon sikerült-e a művelet.

Az a bizonyos másnap úgy kezdődött, hogy az uszodából hazaérvén teregetni készültem, amikor törölközővel a kezemben hirtelen minden elsötétült, és a szoba közepén, mint egy

liszteszsák, elvágódtam tehetetlenül a padlón. Esés közben – mint ahogy sérüléseimből kiderült, egy nyitott fiók ütötte csúnya sebem keletkezett. Aztán csönd lett és végleg sötétség...

Utólag már nem tudom megítélni, mennyi ideig feküdhettem eszméletlenül, vérző fejjel, de egyszer csak lassan kezdett a látásom visszatérni, felmértem, hogy otthon vagyok, és mint aki túl van egy traumán, megkíséreltem feltápáskodni, de minden erőm elhagyott, a szoba kezdett forogni, és semmim – se kezem, se lábam – nem engedelmeskedett.

Hirtelen ráeszméltem, hogy nem vagyok egyedül, hisz egy karnyújtásnyira van tőlem a telefon, az előző este beprogramozott számmal. Iszonyatos erőfeszítéssel másztam az asztalon lévő telefonhoz, fölnyúlni nem tudtam érte, hanem a telefon lelógó zsinórját megfogva lerántottam a kagylót, amelyen a számok voltak, és hívogatóan, szinte foszforeszkálni kezdett a kis zöld gombocska!

Megérintettem, és a csoda folytatódott: Miklós nem volt a kertjében, nem volt bevásárolni, szabadnapos volt, nem sétáltatta a kutyáját, hanem ott ült a telefon mellett és valahol, valamelyik tekervénye parancsára „várta” a hívásomat. Bejelentkezett s én elhaló hangon csak annyit tudtam mondani:

– Azt hiszem, most nagy baj van, Miklós! Gyere, ha tudsz!

Aztán megint kezdődött a sötét, utolsó erőmmel felnyúltam, és a bejárat ajtó kilincsét valami furcsa ösztönös parancsra nagy nehezen lenyomtam, így a kívülről egyébként gombos ajtó, résre kinyílt. És innentől kezdve megszűnt a világ.

Tüdőembólia!

Legközelebbi eszmélésemkor a veszprémi kórház intenzív osztályának falán a fehér csempéket számolgattam, Sydó főorvos úr tanácsára.

Aztán jött a mozdulatlan fekvés ideje, literszám az infúziók, kórustagjaim látogatásai, amire Sydó doktor allergiás volt. Eleinte udvariasan bár, de elküldte drágáimat, aztán két hét szörnyűség után egyszerre csak, amikor már nem „rezgett a lécs”, nagy nehezen fel tudtam ülni és az első beszélgetésünk lényege Sydó doktorral (akkor már főorvos volt) körülbelül az volt:

„Tudod, most hogy már túl vagy az életveszélyen rájöttem: a gyógyulás 60-70 százalékban függ a szeretet és az imádság erejétől, és ami gyógyító munkánktól csak a maradék függ.”

Utólag rájöttem, hogy csak egy nagy ember képes ilyen felismerésre...

Hálás szívvel kérem a Jóisten áldását a nagy tudású Sydó főorvos úr további életmentő munkájához.

26.

Lábadozás

Hatalmas élmény volt – a hetekig tartó mozdulatlan fekvés, és a megalázó ágytálazások után – egy gyógytornász segítségével az ágy szélére ülni. (A kedves olvasótól szépen kérek elnézést a most következő, talán kissé naturalista képek felidézése miatt.) Az izomzat elgyengülése után talán a legtöbbet szenvedett az emésztő traktus, mivel a rost- és a mozgáshiány megviselte bélműködés sehogy sem akart helyreállni, de ha meggondolta magát, akkor aztán menthetetlenül szaladni kellett...

Szaladni???

Ebben a helyzetben történt, hogy az én kedves Ottó nevű „hálótársam, szobatársam”, akivel két hétig nem is láttuk egymást, de intenzív (!) beszélgetést folytattunk a plafont bámulva, egy nappal előbb kezdett lábadozni mint én. Krákogva, csoszogva, fújtatva igyekezett nekem, a még betegebbnek mindenféle apró szívességet tenni a szobában. Pohár víz, zsebkendő, törölköző, egy-két falat stb.

Kórtermünk ajtajától nem több mint 50 cm-re volt a folyosón a betegeknek fenntartott férfi WC ajtaja. Ezt azért kell ennyire pontosítani, mert a kórterem ajtajából kijőve Ottónak – akit fent említett ingerenciája sanyargatott és sürgetett –

csupán egyetlen lépést kellett volna tennie ahhoz, hogy birtokba vehesse a régóta áhított, a királyok is gyalogjárta „trónt”.

Izgatott készülődése közben, kezében egy megkezdetlen, szűz WC-papír tekercsel éppen csoszogni akart kifelé a szobánkból, amikor is vesztére Pircsi nővér (ezúton csókolgatom) szélvésszerűen megjelent, és vészjóslóan tette fel Ottónak a következő kérdést:

– Hová-hová, Ottóka?

Ottó lenge mozdulattal fölmutatta a papírtekercset, és dicsőségesen ünnepélyes képet vágva, egy hét ilyen irányú tevékenysége felfüggesztése után, Pircsire kacsintva, cinkosan motyogta:

– Pircsikém! Végre...! Érti Pircsikém? Érti?

Minden várakozás nélkül jött a válasz:

– Rendben Ottó, foglaljon helyet a tolokocsiban! Kitolom, áttolom, betolom!

– De Pircsike! Egy lépés ki a szobából, egy lépés a folyósón és egy lépés be a budiba! Hát ezt én már...

– Ne vitatkozzon, a főorvos úr (Dr. Sydó Tibor) szigorúan megtiltotta, hogy gyalogoljanak, ezt az utat legfölből holnap teheti meg gyalogszerrel, de ma még nem engedélyezi!

Ottó nem adta föl.

– De Pircsike hát értse meg...

– Nem értek meg semmit, ez parancs. Üljön be a tolokocsiba!

Erre Ottó dühében iszonyatos erővel úgy vágta földhöz a WC-papír tekercset, hogy az még hármat ugrott, mint egy gumilabda, és vérben forgó szemmel, eltorzult arccal, farpofáit szorongatva ordította Pircsinek:

– Rendben! Akkor majd kimegyek HOLNAP!

És ahogy indulatosan visszahuppant ágyára, az megértően, jóváhagyóan nyekkentett neki egy nagyot...

27.

A Csali

Horváth Károly Lovászpata nevezetes, színes egyénisége volt. Az utcán hangoskodva, énekelve, füttyülve járkált, így mindenki tudta, hogy a Csali itt van a közelben.

De mi az, hogy Csali?

Arra már nem emlékszem pontosan, hogy hogyan is került Amerikába, az a fontos, hogy a József Attila-i „kitántorgott Amerikába...” kategóriába tartozott és magával hozta a Charlie nevet.

De hát mi kell a falusi embernek, amit nem ért, azt érthetővé varázsolja, így lett a Charlie-ból Csali!

Ha ezt a nevet valahol kiejtették a faluban, ott rögtön mosolygóssá váltak az arcok.

Egyébként a mi Csalinknak szakmája nem volt, de mindenhez értett, és a falu módosabb gazdájánál végzett alkalmi munkákból tengődött.

Eszmélesem szerint a háborús évek bombázásaitól való félelmében Csali bakancsait eldobálva, vagy fűzőjüknél összekötve vállára csapta, aztán így „meztélláb”, lélekszakadva, vonyítva futásnak eredt. Meg sem állt a szőlőhegyig, amit Patonán csak Öreghegynek hívtak; ott állítólag egy nagyko-

ronájú, idős meggyfa alatt húzta meg magát, és vérben forgó szemekkel fenyegetett a bombázásra készülő Liberátorok felé.

A mi Csalink (az is lehetséges, hogy a Charlie magyarosításába belejátszott, hogy a füttyörészve, kiabálva, a falun végigvonuló embert, valami módon beazonosították a „Szépen dalol a kis csalogány” kezdetű dallal) egyébként nem tudom pontosan, de kb. háromszor négyszer nősült, illetve kötött amolyan papnélküli frigyet. Jobbára a lovászpatonai cigánylányok közül választott magának, de ezek a „fehérnépek” sorban „elhasználódtak”, ugyanis úgy hírlett, hogy Charlie-t hatalmas méretű férfiassággal áldotta meg a Jóisten. Az utolsóra végül is a fent említett dolog ellenére (vagy éppen azért) Csali haláláig kitartott, de Kiscsalival nem ajándékozta meg a nagy mókamestert.

Mindig valami zshiványságon törte a fejét. Történt, hogy düledező kis házának beázós nádtetejét javítani kellett, és egy a manapság nádtetőkészítőnek nevezett szakembert kért meg a javításra, akit akkor a lovászpatonaiak csak nádcserespesnek (!) hívtak.

Na, megérkezett a nádcserespesmester két segítőjével, drótokkal, madzagokkal, létrákkal, nádkévékkel és egyéb szerszámokkal felfegyverkezve, és elkezdődött a tető kiegyengetése.

Néhány óra elteltével a nádcserespes jó hangosan, úgy hogy Csali is hallja, odaszólt segítőinek:

– Mit gondoltok, sokáig kell még várnunk, hogy ez a zsu-gori Csali valami kis itókával megkínáljon bennünket?

A beszéd hallatára a mi Csalink fejében, rá jellemző módon, abban a pillanatban egy kegyetlen terv körvonalazódott...

Bement a házba, és egy literes üvegbe, fele-fele arányban ricinusolajat és kisüsti pálinkát töltött. Fölrázta, fölmászott az egyik háztetőhöz támasztott létrára, és odanyújtotta a nádcserespes mesternek a butykost.

Ám míg ők szájról-szájra módon pusztították a pálinkát, Csali mindkét feltámasztott létrát gondosan elvette, a ház falához fektette a földre, majd elbújt az udvaron lévő árnyékszékébe, várva a fejleményeket.

Nem kellett sok idő, hogy a varázsital hasson: az egyik fickó, aki legelőször kapott a hasához, tekintetével a létrát keresve elkezdte Csali szölongatni. Először csak szépen, szelíden, halkan:

– Csali, haló, haló... Csalikám! Merre vagy?...

Majd egyre hangosabban, a többiek támogatásával, a végén már ordítva, sőt az egyikük egy eredeti népi hangszert is használva (két ujj a szájba téve, a nyelvvel valahogy manipulálva) irtózatos hangerejű füttyülésbe kezdett. Csali pedig leshelyéről, a klozet ajtó rései közül a visszafojtott röhögéstől fuldokolva figyelte az események alakulását.

– Csali!!!

– Csalii!!!

– Csali!!! Hozd már ide azt a rohadt létrát!

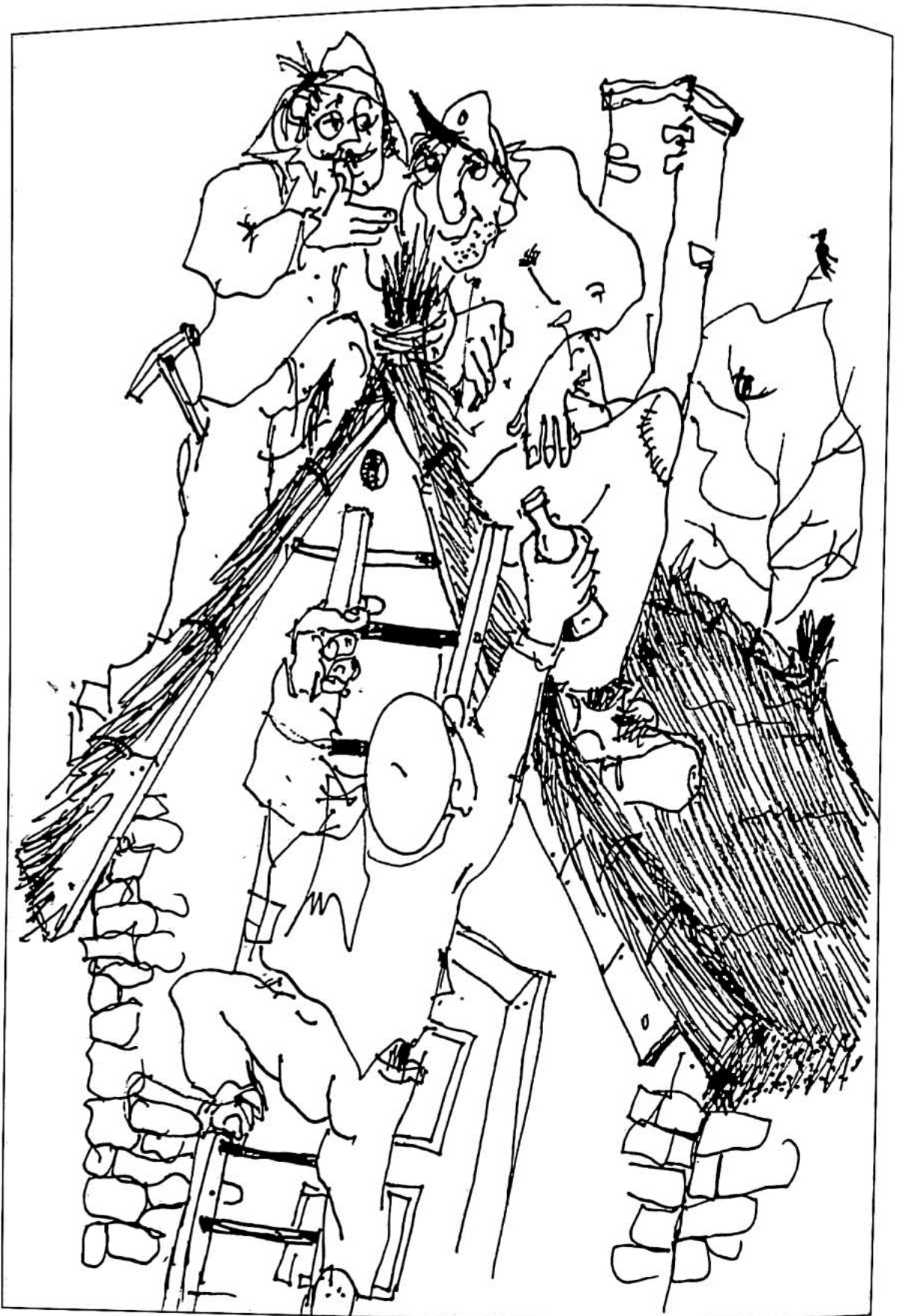
De Csali hallgatásba burkolózva kitartott rejtekhelyén.

Nem volt mit tenni, nádcseresések számára az iszonyatos görcseik mellett csak egyetlen kiút maradt:

Ugrani kell!!!

A kedves olvasó engedélyét kérem, hogy eltekintsek a részletek boncolgatásától és a gravitációs törvények elemzésétől. Legföljebb annyit jegyeznék meg, hogy a talpra esés pillanatát követően, a másodperc töredéke alatt három egymás után következő rottanyást, majd Csali nevét a Jóistennel, Jézus Krisztussal és annak Boldogságos Édesanyjával kombinált végtelenül változatos variációit még a harmadik szomszédban is lehetett hallani.

E koreográfiát az öröklött szájhagyomány és folklorisztika a mai napig is csak „patonai rottanyantós” néven emlegeti a „nádcseresések és egyéb rettenetes történetek” a XX. századi Lovászipatona monográfiájában.

28.

Köszönöm, édesanyám

Zavarban vagyok, de megkísérlem írásban elmondani, amit inkább rajzolni kellene. Serdülőként egyre jobb erőben voltam, gondolom elsősorban a birkózó edzésektől, ennek ellenére az asztalosműhelyi megpróbáltatások ugyancsak igénybe vették alakuló fizikumomat.

Ha öregapámék asztalosműhelye időnként felszabadult a határidős munkák alól, elhatározták, hogy előre gyártott koporsókat és fejfákat készítenek.

A koporsók nem első osztályú faanyagból, a fejfák viszont évtizedek viszontagságait is tűrő acélkemény akácfából készültek. (Keménységétől esztergályozása közben előfordult, hogy az esztergakés szikrát vetett.)

Ez a fa lett az én végzetem, ugyanis a gimnáziumi évek nyári szabadsága inkább az iskola szabadsága volt, mint az enyém. Megegyeztetünk a családi tanácsban, hogy bizonyos napi munkák elvégzése után mehetek játszani a barátokkal.

Képzeljünk el egy henger alakú akácfarönköt, amit a gyalupadba hosszanti irányba befogva körbe kell szélezni fűrészszel

úgy, hogy a henger alakú rönkből metszetét tekintve téglalap alakú gerenda váljon. Mivel az akkori asztalosműhelyek közül esetleg csak egy-egy városi műhely engedhette meg magának, hogy körfűrész vagy szalagfűrész üzemeltessen, ezért ezt az úgynevezett oldalazást – de egyáltalán a konyha és szobabútorok készítését is – pusztán kézi erővel kellett megoldani.

Tízes nagyságrendű, különféle rendeltetésű fűrész lógott a gyalupad fölötti fűrészakasztón. Gyaluból biztosan akadt legalább harminc darab. Kedvenc erővetélkedőnk volt az inasokkal, hogy az úgynevezett eresztőgyalu – ami olyan volt, mintha egy kis kézi gyalu elejét fél méterrel meghosszabbították volna – végére kis gyalukat raktunk és nyújtott karral a gyalupadról fölemelve számoltuk a másodperceket. Nem mindig, de ahogy teltek a kamaszévek egyre többször fordult elő, hogy én győztem.

Térjünk most vissza a szabadkézi rönkszélezés „gyönyörűségeihez”: a keretes kézifűrész széles lapját úgy kellett beállítani, hogy a keret síkjára merőleges legyen. Magunk előtt pedig a testünk síkjával párhuzamosan, sokszor órákig kellett le-föl huzgálni. Mindezt egy piros vonal mentén, melyet az úgynevezett „csapó” jelölt ki. Így ment ez mindaddig, amíg mind a négy oldalon a vágás el nem készült.

Ez a változatosnak egyáltalán nem mondható munka körülbelül reggeltől délig tartott, miközben édesanyám és öreganyám elkészítették az ebédet, de soha nem mondták meg előre, hogy mi lesz az. Ezért az ebéd mindig egy kis izgalmas meglepetést hozott.

A konyhából kiszivárgó, étvágygerjesztő illatokból némi következtetést tudtunk ugyan levonni, válogatásról azonban szó sem lehetett. Eleinte próbálkoztam, hogy a nem fogamra való ételt turkáltam egy darabig, aztán otthagytam. Nem szóltak semmit, nagyon örültem. Megmenekültem – gondoltam.

De este ugyanazt a tányért találtam magam előtt, amit délben otthagytam. És ez így ment egészen addig, amíg föl nem adtam.

Csodálatos volt a konyha közepén elhelyezett hófehér terítővel, csillogó tányérokka, poharakkal megterített asztal, ahogy körbeültük. Édesapám, öregapám, a két-három inas – mert ők is nálunk ettek – és jómagam.

Ennek az egésznek volt egy megható, bájos, de mégis nagyon-nagyon emlékezetes és tisztelendő koreográfiája: öregapám kivételével már valamennyien az asztalnál ültünk, amikor ő utoljára ült le közénk, sapkáját a szék karjára tette, keresztet vetett, felemelte a kanalát és akkor foghattuk meg mi is a miénket. Aztán kevés beszéddel, csendesen folyt le az ebéd, édesanyámnak megköszöntük, s amikor elhagytuk az asztalt, ő ott maradt egyedül és a pici maradékokat, a tepsikből kikapart falatokat és a csirkék apró csontocskáit gondosan leszopogatva még egy fél órát biztosan eltöltött az asztalnál.

Aztán rövid, ejtőzésféle következett: az asztalosműhelyben a gyalupadokra fölfeküdtek öregapám és az inasok. Eresztőgyalut a fej alá, simléderes sapkát az arcra gondosan ráhelyezve, apró püffögésekkel és horkantásokkal telt a szieszta.

Ekkor következett az én második műszakom. Testvérem nem lévén, megkezdődött háziassá formálásom időszaka: el kellett mosogatnom, törölgetnem, aztán rendbe tenni az egész konyhát, és felmosni a követ. Ezalatt az idő alatt – hogy az utcaajtóban ott lebzselő és rám váró cimborák ne gúnyoljanak és ne nevéssenek ki – a konyhaajtóra egy jó nagy törölközőt rajzszögeztem, hogy be ne lássanak. Aztán délután enyém volt az egész világ.

Egy kis apróságot kifelejtettem ebből a visszaemlékezésből. Az ebéd végén fel kellett állnom, a széket visszacsúsztatnom az asztal alá, édesanyámhoz odamenni és kezet csókolva kellett az ebédet megköszönnöm. Ha ez előbbit valami miatt

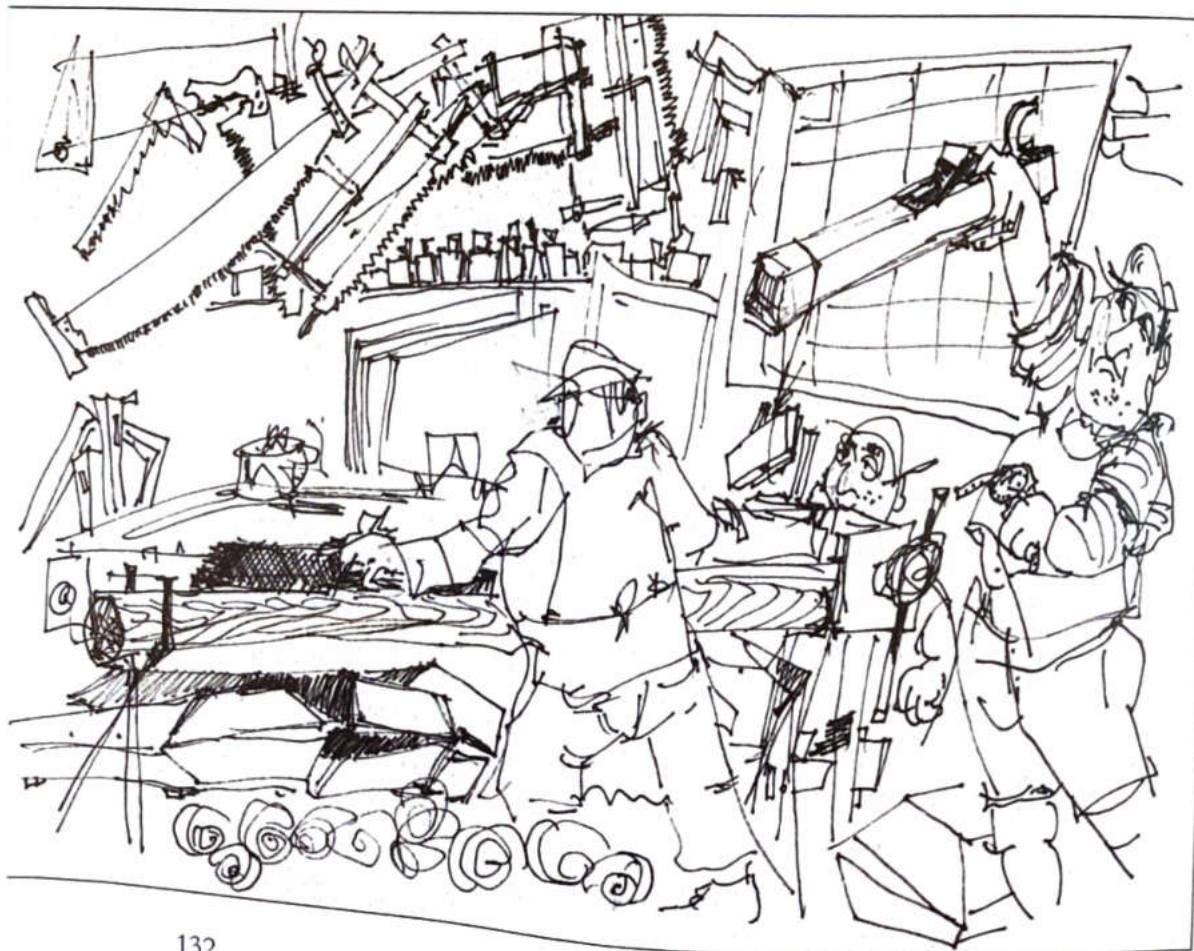
nem tettem meg, édesapám odaállt az asztal mellé, és csak annyit mondott:

– Hússzor, kisfiam!

...ott állt mellettem és számolta. Szék visszacsúsztatva, kézcsók, köszönöm szépen az ebédet édesanyám, aztán újra és újra... húszig.

Azt mondják, hogy a gyerekkorban felvett szokások nagyon erősek és örökre megmaradnak. Azóta is, most már életem utolsó szakaszában is, bárhol ebédelek, bármilyen vendéglőben, vagy barátoknál – a széket, amin ültem, mindig visszatolom az asztal alá, és gondolatban visszaröpülök a mi kis falusi konyhánkba, és megcsókolom a drága kezét:

Köszönöm, édesanyám ...!

*Drága jó nagyszüleim (Sándor Vince és Sándor Vincéné)
és szüleim (Kollár Kálmán és Kollár Kálmánné (szül. Sándor Rozália) sírhelye
Lovászpatonán*

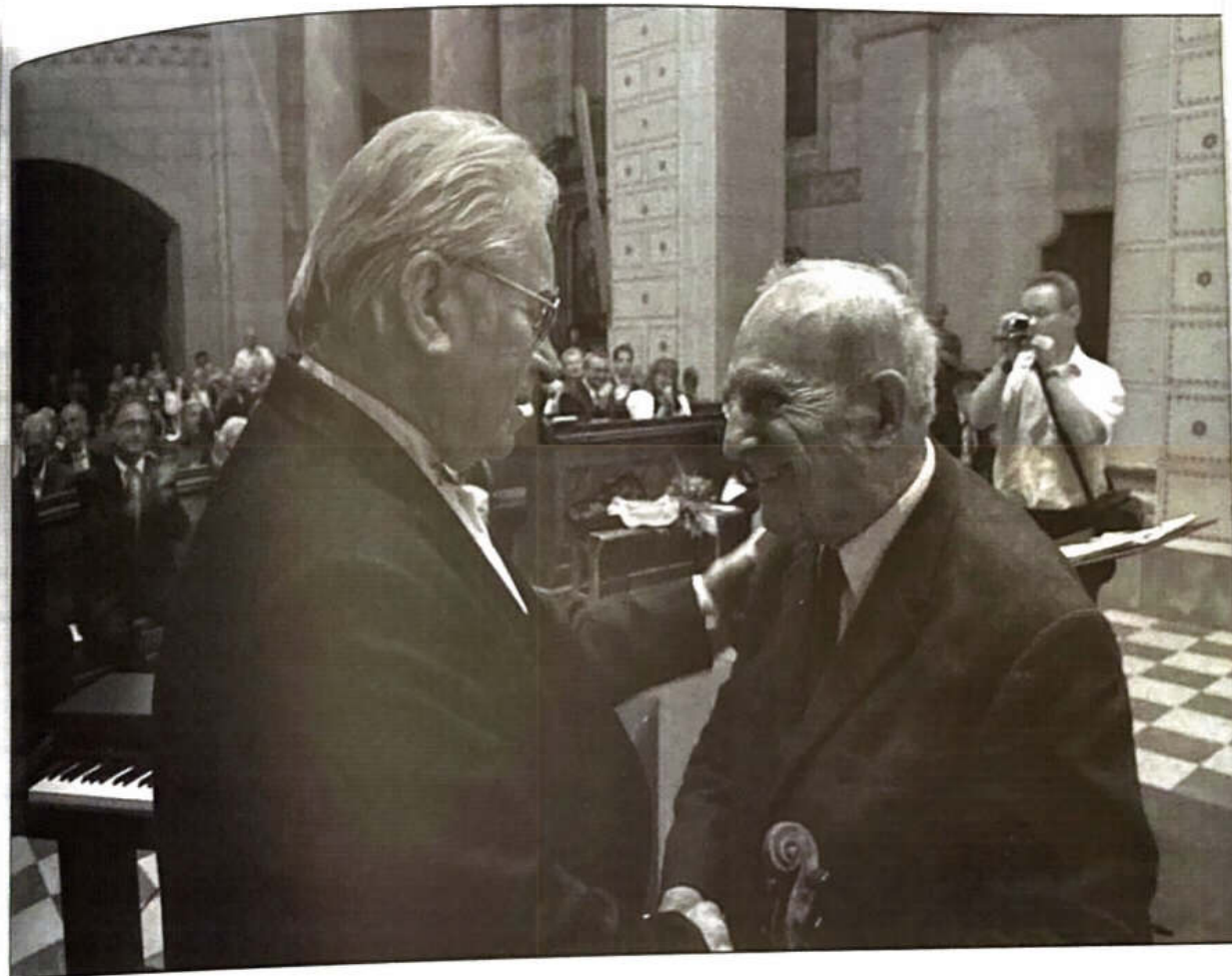

Tartalom

Ajánlás	4
1. Szülés	11
2. Torokgyík	15
3. Hamu alatt	19
4. Fogságban	25
5. Főzőkanál	29
6. Hegedű	31
7. Szemölcs	35
8. Házassági évforduló	39
9. Ernő bácsi	41
10. A „lencseszaporítás”	49
11. A Dunán	53
12. Csúzli	57
13. A „Pöttyös”	63
14. Március 15.	67
15. Liberátorok	73
16. Tankok	79
17. Aratás	83
18. Sándor öregapám	89
19. Nem hallom, Ernő bácsi!	91
20. Lopás	97
21. Foghúzás	99
22. Drágáim, vagy Debrecen	105
23. Vili	109
24. Kispéc	113
25. Csoda?	117
26. Lábadozás	121
27. A Csali	125
28. Köszönöm, édesanyám	129
Fotók	133

Gépelés: *Csarmasz Helga*

Tördelés: *Navratyil Edina*

Nyomtatás és kötészet:

RGB Grafik Kft. – Média Print Nyomda

A kötet megjelenését városom, körösöm tagjai és barátaim segítették!

*A borító tervét Ifj. Navratyil Jánosnak,
az illusztrálást Debreccenyi Kollárnak,
a kivitelezést az Rgb Grafik nyomdának,
a fotókat Csizmadia Sándornak,
a szervező munkát Csarmasz Helgának
hálásan köszönöm!*

Kollár Kálmán

